

DONELAIČIO ŽEMĖ

Leidžia Kristijono
Donelaičio draugija
Leidžiamas nuo 1992 m.

2017 m.
gruodis
Nr. 4 (221)

9 772424 509001
Kaina 2 Eur

Turinys

AKTUALIJOS

25-eri „Donelaičio žemės“ metai	3
Paminėta Mažosios Lietuvos diena ir įteikti K.Donelaičio medaliai „Širdings brolau“	5
Prie lietuvių kalbos kultūros ištakų.....	6
Surengta Karaliaučiaus srities lietuvių kultūros šventė „Laiko malūnas“	8
Mes - Donelaičiui ir Mažajai Lietuvai	10
Pilkalnio moksleivių kelionės po Lietuvą.....	13

ISTORIJA

Mažoji Lietuva, jos ribos ir gyventojai Prūsijoje.....	14
Abelis Vilis, Paulius Mėgotas ir Pabėtai.....	16

SUKAKTYS

Nuo Mažvydo iki Vydūno	18
Paroda apie Kraupišką	19
Vydūnas: Lietuviška tautiška dvasia	20

K.DONELAITIS

Donelaičio kodas.....	22
-----------------------	----

PAMOKOS

Учимся говорить по-литовски	24
-----------------------------------	----

NAUJOS KNYGOS

„Kristijono Donelaičio reikšmės“	25
„Mitiniai vaizdiniai Donelaičio „Metuose“	25
Kelio į Vasario 16-osios aktą pradžioje.....	26

Pirmajame viršelyje – Šių metų K.Donelaičio medaliai „Širdings brolau“ laureatės (iš kairės – A.Špiliova, A.Čeremkina, V.Samuolienė ir J.A.Bukontienė; Valentino Juraičio nuotr.).

Paskutiniajame viršelyje – Bažnyčia Pabėtuose – prūsiškas raštijos paminklas, menantis Abelį Vilių ir Paulių Mėgotą. (Algio Vaškevičiaus nuotr.).

Leidžia:

Kristijono Donelaičio draugija

LT-68295 Marijampolė,

Vytauto g. 28

www.donelaitis.info

draugija@donelaitis.info

Redaguoja:

Algis Vaškevičius – redaktorius,

Gintaras Skamaročius –

K.Donelaičio draugijos

pirmininkas,

Saulius Svilius – techninis

redaktorius

„Donelaičio žemės“ redkolegija:

G.Skamaročius (pirmininkas),

N.Kitkauskas, V.Gočas,

V.Juraitis, Dž.Maskuliūnienė,

A.Matulevičius, R.Senapėdis,

V.Šilas

Spausdino AB „Spauda“,

Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius

Rankraštis pasirašytas spaudai

2017-12-21

Rankraščiai taisomi ir trumpinami redakcijos nuožiūra.

Redakcijos nuomonė nebūtinai sutampa su autorių nuomone

Tiražas – 1000 egz.

K.Donelaičio draugijos sąskaita:

LT917044060001135106

Projektą iš dalies remia

Spaudos, radijo ir televizijos

rėmimo fondas bei VšĮ Nemuno

euroregiono Marijampolės biuras

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

www.nemunus.info

25-eri „Donelaičio žemės“ metai

Apžvelgti leidinio 25-erių metų kelią nėra lengvas uždavinys. Kai šiandien rankose laikai patį pirmąjį tuomečio leidinio numerį, kai pagalvoji, kaip svarbu tada buvo tokio laikraščio gimimas, kaip jo laukta, kaip norėta, kad toks leidinys pasiektų skaitytojus, negali to neįvertinti. Kaip ir negali neįvertinti daugybės žmonių triūso, kurie dirbo, rašė, maketavo, spausdino, redagavo „Donelaičio žemę“. Aišku, tai ir ilgamečio redaktoriaus, fiziko pagal išsilavinimą Stepono Lukoševičiaus darbas, ir jo žmonos lituanistės, kurie abu jau Anapilyje, pastangos, tai daugybės leidinio bičiulių, redakcinės kolegijos ir kitų pastangos.

Labai svarbu priminti, ką pirmajame numeryje rašė leidėjai, kaip jie apibrėžė savo misiją, kokio leidinio norėjo. Tada, 1992 metų gruodžio 18 dieną spaudai pasirašytame laikraštyje, kuris išėjo 3 tūkstančių egzempliorių tiražu, buvo rašoma:

„Dabar, kai Lietuva nusimetė svetimą rūbą ir tarsi Motina keliasi iš sunkios ligos patalo, kiti laikai atėjo ir į Rusiją, todėl senoji tvarka traukiasi iš Kaliningrado srities – šio Dievo užmiršto Europos užkampio. Taigi pamažu į gerą keičiasi ir čia gyvenančių lietuvių būvis. Daug ko jiems stinga, bet labiausiai – gyvo lietuviško Donelaičio žodžio. Tai suvokdami kaip skolą, Lietuvos visuomeninių organizacijų, įsipareigojusių dirbti Mažosios Lietuvos labui, žmonės – Mažosios Lietuvos reikalų taryba (vadovas V.Šilas), Lietuvininkų bendrija „Mažoji Lietuva“ (vadovas V.Petraitis), Vydūno ir Donelaičio draugijos (vadovai V.Bagdonavičius ir N.Kitkauskas), Prūsos ir Mažosios Lietuvos fondas (vadovė V.Kondratienė) ir daugelis kitų – išleido šį Jūsų

Pirmasis leidinio numeris pasirodė 1992 metų gruodžio mėnesį.

rankose šiugždantį „Donelaičio žemę“ pavadintą leidinį – Kalėdinę dovaną Jums. Malonu, kad laikraščio leidimui pritarė ir Kaliningrado srities administracijos vadovas J.Matočkinas 1992 m. rugpjūčio 10 d. laiške mūsų premjerui A.Abišalai pažymėjęs: „Dabartinėmis sąlygomis, kai suteikta teisė turėti savo spaudą, tokią galimybę turi ir lietuvių nacionalinė kultūrinė bendrija. Iš savo pusės mes pasiruošę paremti, tačiau, steigiant laikraštį lietuvių kalba, pagrindinis rūpestis teks Lietuvos Respublikai“.

Ne tik Rusijai rūpi savi tautiečiai, atsidūrę už valstybės ribų. Ir Lietuvos Respublikai svarbu, kad etninė lietuvių bendruomenė Karaliaučiaus krašte (Mažajoje Lietuvoje) atsigauntų. Mums visiems turi rūpėti kiekvieno čia gyvenančio lietuvių likimas. Norėtusi, kad visi jų vaikai galėtų augti lietuviškai, lietuvių tautos patriotais. O tam nepakanka tik to, kad būtų atstatytas lietuvių kalbos prestižas, reikia, kad čionykščiai lietuviai atgautų savo tautinę stiprybę, kad

pasijustų gyveną nepaprastai daug lietuvių tautai nusipelnusiame krašte.

Karaliaučiaus kraštas mums brangus, nes čia gyvenę mūsų kraujo broliai prūsai, lietuvininkai. XIII amžiuje, patys žudomi, penkiasdešimtmečiui sustabdė vokiečių Kryžiuočių ordino veržimąsi į Rytus ir taip padėjo kurtis bei stiprėti Lietuvos valstybei, o XV amžiuje Žalgirio mūšyje ir nugalėti Ordiną.

Brangus šis kraštas ir tuo, kad jame XVI-XVIII amžiuose išleista nemažai lietuviškų knygų, brangus, nes čia XIX-XX amžių sandūroje spausdintas lietuviškas žodis gelbėjo į carinės Rusijos imperijos jungą patekusią Didžiąją Lietuvą nuo suslavėjimo. Brangus, nes ši žemė išugdė Donelaitį bei Vydūną, ir šiandien kviečiančius lietuvių tautą į darbą ir dvasingumą.

Leidinyje „Donelaičio žemė“ rašysime apie Karaliaučiaus krašto lietuvišką praeitį, Lietuvos Respublikos ir Kaliningrado srities valdžios, ūkinių, kultūros ir švietimo institucijų bendradarbiavimą, apie

lietuviškų organizacijų veiklą, katalikų bažnyčios gyvenimą, lietuvių kalbos fakultatyvų ir mokyklų darbą.

Tikimės, kad nuo 1993 metų leidiniu rūpinsis Kaliningrado srities lietuvių kultūros bendrija ir jis taps periodiniu“.

Vanda Vasiliauskienė, Gąstų (Slavsko) rajono mokytoja, daug darbo metų atidavusi Karaliaučiaus krašto vaikams, taip rašė pirmajame numeryje:

„Šiandien dabartinėje Kaliningrado srityje vėl gimtadienis: legaliai gimė laikraštis „Donelaičio žemė“. Jis skirtas Jums, šio krašto lietuviai. Po ilgai trukusios tamsos Jūsų namus aplankys brangus svečias – lietuviškas leidinėlis. Tikiu jį būsiant šviesele ir takeliu, Jus vedančiu į Lietuvą. Prie jo gal sušils ir sužvarbusi širdis, neskakys, kam čia ta lietuvių kalba reikalinga. Ne vienas gal apraudos savo lūpose jau mirusį lietuvišką žodį, taip ir neradusį kelio į savo vaikų lūpas. Argi lietuviai buvo kada nors niekinga tauta, galėjusi išsižadėti savo tėvų kalbos, jų papročių, tradicijų? Be šių vertybių žmogus – be Tėvynės, be gimtų namų vargas klajūnas, šaltas tokio skurdeivos gyvenimas. O ir valstybė, kurioje toks žmogus gyvena, negali jo gerbti ir pasitikėti juo, nes atsisakiusio Tėvynės kelias veda į veidmainystę, išdavystę.

Šis laikraštėlis nori pakalbėti su lietuviu iš širdies, išklaudyti jo balsą, žodį. Juo norime supažindinti tėvynainius su lietuvių kultūrine, švietėjiška veikla, įvykiais Lietuvoje, pasidalyti mintimis, kuo galime būti naudingi Lietuvai. Žinokite: kiekvienas šio krašto lietuvis yra brangi dalelė visos Lietuvos. Jeigu toji dalelė gyva – gyva ir amžinai gyvuos Lietuva.

Tai imk, gentaini, šį laikraštėlį į rankas, sodink šalia savęs vaikus,

kaip seniau darė lietuvi motina, verpdama kuodelį. Ir skaityk, atidžiai skaityk, giliai pamąstytk“.

Vargu ar čia galima dar ką nors pridurti. Visą tą ketvirtį amžiaus leidinys pagal galimybes būrė to krašto lietuvius, informavo aktualiomis temomis, kėlė klausimus ir ieškojo atsakymų, nors turbūt daugelis jūsų žino, kad šiame krašte atsakymus ne visada lengva rasti, o visokių kliūčių nuolat atsiranda. Visko, kas tilpo jo puslapiuose, čia trumpai ir nesuminėsi – kas norės, tikrai ras laikraštį bibliotekose, archyvuose.

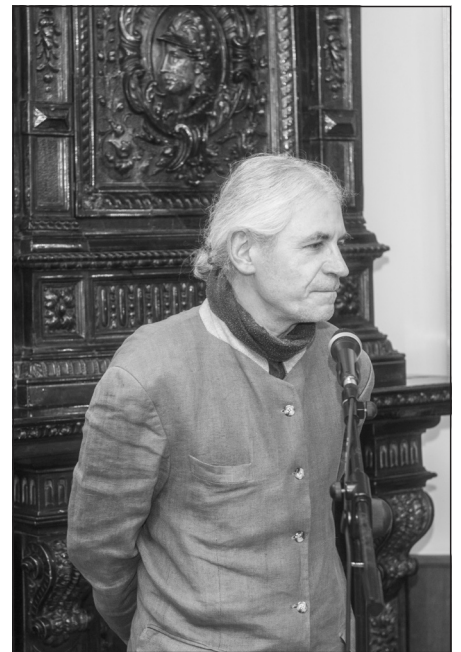
221 leidinio numeris pasirodė per tuos 25-erius metus, paskutiniai 7 numeriai išėjo jau kaip žurnalas. Buvo laikotarpių, kai leidinys ėjo kas mėnesį, kas du mėnesius, kas ketvirtį, buvo ir taip, kad jis pasirodė vos porą ar vieną kartą metuose, bet leidyba niekada nenutrūko, kaip niekada nedingo rūpestis tuo kraštu ir ten gyvenančiais lietuviais, jų džiaugsmiais ir rūpesčiais.

Kai lygiai prieš dvejus metus perėmėme „Donelaičio žemės“ leidimą, supratome, kokią atsakomybę ir įpareigojimą kartu perimame. Kartelė buvo pakelta aukštai, ir bandome ją išlaikyti, o kaip tai pavyksta, jūs, gerbiamieji skaitytojai, galite įvertinti.

Minint 25-ąsias leidinio metines, norisi padėkoti visiems, kurie skyrė jam savo laiką, pastangas, pinigus, dėmesį. Ačiū ilgamečiam rėmėjui Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondui, taip pat Tautos fondui, atskiriems rėmėjams, kurie suprato ir matė prasmę, kodėl toks leidinys yra svarbus ir kodėl reikia remti jo leidybą. Tikimės, kad „Donelaičio žemė“ ir toliau jus lankys ir bus laukiamas, bus visų jūsų leidinys.

Algis Vaškevičius,

„Donelaičio žemės“ redaktorius

Įdomų pranešimą skaitė mitologas D.Razauskas-Daukintis.

Lapkričio 30-ąją Vilniuje, Lietuvos rašytojų sąjungos klubo salėje buvo surengta vakaronė, skirta Mažosios Lietuvos Tautinės Tarybos (Tilžės) akto pasirašymo 99-osioms metinėms paminėti. Renginio pradžioje vedėjos, Marijampolės K.Donelaičio draugijos vadovės Vidos Mickuvienės pristatytas K.Donelaičio draugijos pirmininkas Gintaras Skamaročius pasveikino visus susirinkusius ir žodį pagrindiniam pranešimui suteikė istorikui, enciklopedininkui daktarui Algirdui Matulevičiui.

Žinomas Mažosios Lietuvos tyrinėtojas dr. A.Matulevičius smulkiai aptarė visas aplinkybes 1918 metais, kai buvo pasirašytas Tilžės aktas, išreiškiantis Mažosios Lietuvos prisijungimo prie Didžiosios Lietuvos valią. Jis nagrinėjo to meto istorinį kontekstą, prisiminė šio akto signatarus, kalbėjo apie pasirašyto dokumento reikšmę ir Mažajai, ir Didžiąjai Lietuvai. Gausiai į vakaronę susirinkę klausytojai stebėjosi įdomiomis dr. A.Matulevičiaus surinktomis detalėmis, jo kruopščiai parengtu pranešimu, vaizdin-

Paminėta Mažosios Lietuvos diena ir įteikti K.Donelaičio medaliai „Širdings brolau“

gais pavyzdžiais, liudijusiais to meto įvykius.

Ne mažiau įdomus buvo ir lietuvių mitologo, religijotyrininko, praėjusių metų J.Basanavičiaus premijos laureato Dainiaus Razausko-Daukinto pranešimas „Mitiniai vaizdiniai K.Donelaičio „Metuose“. Neseniai autorius išleido solidžią knygą šia tema, ir vakaronės dalyviai galėjo sužinoti, kiek daug įvairių įvaizdžių K.Donelaitis naudojo, kokie įvairiaprasmiai jie buvo. Autorius sugebėjo pažvelgti į „Metus“ netikėtu, įdomiu kampu, pateikė nestandartinį požiūrį. Daugeliui buvo labai įdomūs tyrinėtojo pastebėjimai, kokią reikšmę „Metuose“ turi ne kartą minimi tokie vaizdiniai kaip gyvsidabris ar vėjas su rankomis. Išklause pranešimą, renginio dalyviai kalbėjo apie tai, kad norės šia tema pasidomėti plačiau ir ieškos naujosios autoriaus knygos.

„Iš pradžių tai turėjo būti tik straipsnis, bet kai pradėjau gilintis, pamačiau, kad medžiagos labai daug ir išėjo apie 300 puslapių knyga, nors ją dar galima buvo pildyti ir pildyti, nes „Metai“ yra ištis ypatingas, daugiaprasmiškas kūrinys“, - kalbėjo D.Razauskas – Daukintas.

Gruodžio mėnesį sukanka 25-

eri metai nuo pirmojo leidinio „Donelaičio žemė“ numerio pasirodymo. Per tuos 25-erius metus išleistas 221 numeris, pastaruoju metu buvęs laikraštis jau pora metų pasirodo kaip ketvirtinis žurnalas. Dabartinis jo redaktorius Algis Vaškevičius aptarė „Donelaičio žemės“ kelią, prisiminė, kokius tikslus kėlė jo leidėjai pirmajame numeryje, kokių vilčių jie turėjo ir pabandė apžvelgti, kaip tuos tikslus pavyko pasiekti. Redak-

apdovanoti keturias moteris, daug dirbančias Mažosios Lietuvos ir K.Donelaičio atminimo įamžinimo, tarptautinių kultūrinių mainų stiprinimo labui. Medaliu apdovanota lietuvių kalbos ir etnokultūros mokytoja Emilija Algaudė Bukontienė už lietuvių kalbos ir etnokultūros mokymą, lietuviškosios tapatybės stiprinimą Mažojoje Lietuvoje – Ragainės (Nemano) rajone nuo 1998 iki 2017 metų, straipsnių rengimą žurnalui „Do-

nelaičio žemė“ ir kitiems leidiniams. Medalį ir liudijimą jai įteikė Lietuvos Respublikos konsulas Tilžėje (Sovetske) Bronius Makauskas, itin pasidžiaugęs mokytojos nuopelnais ir jos atsakingu darbu, mokant lietuvių kalbos Mažojoje Lietuvoje gyvenančius vaikus. Nuo šių metų lapkričio pradžios mokytojai atimta galimybė tęsti lietuvių kalbos

Renginio dalyviai su N.Kitkausku priešakyje. Valentino Juraičio nuotraukos.

torius padėkojo žmonėms, kurie prisidėjo prie laikraščio gimimo, kurie rėmė jo leidybą, taip pat prisiminė ilgametį šviesios atminties redaktorių Steponą Lukoševičių, daugiau kaip du dešimtmečius redagavusį „Donelaičio žemę“.

Po pranešimų jau antrus metus iš eilės buvo teikiami K.Donelaičio medaliai „Širdings brolau“. Vertinimo komisija, susidedanti iš septynių asmenų, šįkart nutarė

ir etnokultūros būrelio vaikų mokymą Kraupiško vidurinėje mokykloje - tikimės, kad kaimyninė šalis šį sprendimą priėmė trumpam laikotarpiui.

K.Donelaičio medaliu „Širdings brolau“ taip pat apdovanota Tilžės miesto muziejaus įkūrėja ir direktorė Anželika Špiliova už kultūrinių mainų tarp Lietuvos ir Karaliaučiaus krašto stiprinimą, K.Donelaičio, Vydūno ir kitų

asmenybių bei lietuviškos (baltiškos) kultūros populiarinimą ir sklaidą. Jai apdovanojimą įteikė K.Donelaičio draugijos pirmininkas G.Skamaročius, taip pat pasveikino konsulas B.Makauskas. Nominantė padėkos kalboje sakė, kad tai labai didelis ir netikėtas jos darbo įvertinimas, kuriuo ji labai džiaugiasi ir didžiuojasi.

Už su K.Donelaičiu ir jo kūryba susijusios medžiagos kaupimą, poeto ir jo kūrybos populiarinimą bei sklaidą medaliu apdovanojama Stalupėnų (Nesterovo) K.Donelaičio vardo bibliotekos vyriausioji bibliotekininkė Angelika Čeremkina, kuriai apdovanojimą įteikė Lietuvos Respublikos Seimo švietimo ir mokslo komiteto biuro vedėjas Kęstutis Kaminskas. Viešnia iš Stalupėnų, kuri pirmą kartą lankėsi Vilniuje, sakė, kad šios dienos nepamirš visą gyvenimą. Ji dėkojo ir už jos darbo įvertinimą, ir už galimybę Lietuvos sostinėje susipažinti su muziejų, taip pat Nacionalinės M.Mažvydo bibliotekos veikla.

K.Donelaičio medaliu „Širdings brolau“ vertinimo komisija nutarė apdovanoti ir režisierę Virginiją Samuolienę už aktyvų lietuviško rašytinio ir istorinio paveldo plėtojimą, spektaklio „Giesmė“ pastatymą ir jo rodymo bei vakaronių organizavimą, žiūrovus kviečiant pažvelgti į to meto Tolminkiemį, geriau pažinti K.Donelaitį bei jo aplinką. Režisierę apdovanojo Lietuvos rašytojų sąjungos pirmininkas Antanas A.Jonynas, apsidžiaugęs, kad gali pasveikinti žmones, kurie visuomeniniais pagrindais dirba labai svarbų mums visiems darbą. V.Samuolienė džiaugėsi, kad jos pastangos ir darbas buvo įvertinti, žadėjo ir toliau skirti dėmesį Mažosios Lietuvos žemei ir jos žmonėms.

Renginio metu vakaronės daly-

viai galėjo klausytis Nacionalinės M.K.Čiurlionio menų mokyklos mokinių koncerto, kurio metu jaunieji atlikėjai stebino savo profesionalumu ir puikiai atliekama žinomų kompozitorių muzika. Visas K.Donelaičio medalio laureates sveikino ir Lietuvos Respublikos Seimo švietimo ir mokslo komiteto pirmininko Eugenijaus Jovaišos dovanėles įteikė K.Kaminskas, taip pat sveikinimo žodį tarė ir vertingus albumus dovanavo naujasis Lietuvių kalbos komisijos vadovas Audrys Antanaitis.

Po to visi dar bendravo prie kavos puodelio, dalinosi prisiminimais, tarėsi dėl ateities planų. Į renginį atvykęs ilgametis buvęs K.Donelaičio draugijos pirmininkas Napalys Kitkauskas džiaugėsi, kad dėmesys Mažajai Lietuvai nemažėja, kad jo su bendražygiais pradėti darbai tęsiasi ir toliau, kad sėkmingai leidžiamas ir savo skaitytojų ratą turi „Donelaičio žemės“ žurnalas. Renginyje dalyvavo ir Vydūno draugijos garbės pirmininkas Vacys Bagdonavičius, pasidžiaugęs, kad „Donelaičio žemė“ skiria nemažai dėmesio artejančiam Vydūno 150 metų jubiliejui, kuris bus minimas ateinančių metų kovo mėnesį.

Kitais metais bus švenčiamas ne tik Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 100-metis, bet 100 metų sukaks Mažosios Lietuvos Tautinės Tarybos (Tilžės) aktui, taip pat sukaks 400 metų, kai 1618 m. Prūsijos kunigaikštystėje buvo sudaryta Lietuvos provincija, kurioje lietuvių kalba buvo paskelbta valstybine, taip pat 200 metų sueis nuo to laiko, kai 1818-aisiais Liudvikas Gediminas Rėza išspausdino K.Donelaičio „Metus“, tad jau dabar galvojama, kaip tas datas kuo iškilmingiau pažymėti.

„Donelaičio žemės“ inf.

Prie lietuvių

2017-aisiais, Lietuvių kalbos kultūros metais, gausiausiai renginių vyko Lietuvių kalbos dienomis, valstybingumo datomis pažymėtu laikotarpiu nuo Vasario 16-osios iki Kovo 11-osios. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (VLKK) pirmininkės Daivos Vaišnienės teigimu, norėta susieti kalbą su mūsų valstybingumu, todėl Lietuvių kalbos dienoms pasirinktas būtent toks laikotarpis, o šių dienų šūkis „Kalboje visų namai!“ tik dar kartą priminė, kad ir Pirmojoje Respublikoje, ir atgavus nepriklausomybę XX amžiaus pabaigoje kalba buvo ir yra labai svarbus valstybingumo ženklas.

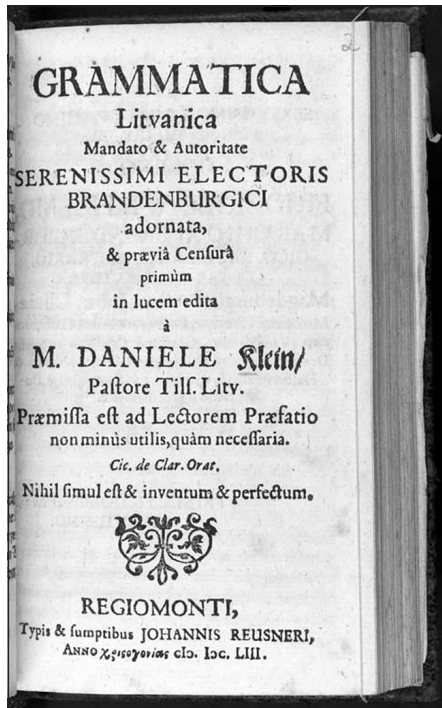
Jeigu kalbą įsivaizduojame kaip namus, tai jų pamatas – kalbos kultūra. Nemanau, jog atsirastų prieštaraujančių kalbininko Aldo no Pupkio¹ teiginiui, kad iškilniausia asmenybė lietuvių kalbos kultūros ir bendrinės kalbos istorijoje, taip pat visoje lietuvių kalbotyroje yra Jonas Jablonskis (1860–1930). <...> Bene didžiausias Jablonskio viso norminamojo darbo nuopelnas ir buvo tas, kad jis mokamai suderino Mažosios Lietuvos rašomosios kalbos atmainą su aukštaičių vakariečių kauniškių tarne, tai yra aprobavo lietuvių bendrinės kalbos sistemą ir ją kodifikavo 1901 m. gramatikoje². Taigi kalbėdami apie kalbos kultūros teorijos ir praktikos ištakas, turėtume atsižvelgti į Mažosios Lietuvos raštijos kūrėjų darbus.

Prūsijos hercogystėje lietuviškos raštijos formavimąsi lėmė prasidėjusi reformacija. Dievo

¹ Pupkis A. Lietuvių kalbos normintojai ir puoselėtojai. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2010, p. 49-50.

² Čia kalbama apie pirmąją Jono Jablonskio gramatiką *Lietuviškos kalbos gramatika*, pasirašytą Petro Kriaušaičio slapyvardžiu.

kalbos kultūros ištakų

D.Kleino pirmoji lietuvių kalbos gramatika pasirodė 1653 m.

žodžio skelbimas tikinčiųjų kalba ir siekis įtvirtinti protestantizmą buvo ta priežastis, dėl kurios lietuvių raštija čia prasidėjo anksčiau nei Didžiojoje Lietuvoje ir vystėsi gerokai palankesnėmis sąlygomis. Vientisai rašomajai kalbai nusistovėti lemiamos reikšmės turėjo Martyno Mažvydo (apie 1510–1563), Jono Bretkūno (1536–1602) ir ypač Jono Rėzos (1576–1629) raštai, tačiau tik Danieliui Kleiniui (1609–1666) pirmojoje lietuvių kalbos gramatikoje *Grammatica Litvanica* (1653) pavyko teoriškai įtvirtinti Prūsijos vakarų aukštaičių tarmę raštų kalboje. Jis pirmasis suformulavo kalbos norminimo principus ir iškilo kaip bendrinės kalbos teoretikas, tačiau rengiant gramatiką norminamąjį darbą dirbo ne vienas, bet kartu su gerai lietuvių kalbą mokančių kunigų kolektyvu. A. Pupkio³ teigimu, pats Kleinas

³ Pupkis A. Lietuvių kalbos normintojai ir puoselėtojai. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2010, p. 13.

norėjęs, kad gramatikos rankraštis <...> būtų atiduotas „puikiai lietuvių kalbą mokančių kunigų cenzūrai“ (PLKG 1957:401)⁴ <...> Tas kolektyviškumas išliko praktiškai per visą bendrinės kalbos norminimo istoriją; ypač žymus jis buvo XVII–XVIII a. Rytų Prūsijoje, „Aušros“ ir „Varpo“ laikais ir pojablonskiniu laikotarpiu iki pat mūsų dienų. Jau minėtas autorius, apibendrinamas D. Kleino nuopelnus bendrinės kalbos norminimui ir jos teorijai, teigia, kad D. Kleinas pirmasis lietuvių kalbotyroje iškėlė pagrindines kalbos kultūros sąvokas – vartosenos variantiškumą ir kalbos sistemiškumą, būtinumą semtis faktų iš įvairių kalbos vartosenos šaltinių, paskatino kolektyvinį normų svarstymą. D. Kleino manymu, tik gerai suvokta kalbos sistema leidžia norminti kalbą, o norminimas yra variantų vertės nustatymas.

XVII a. Mažojoje Lietuvoje taip pat buvo išleista Kristupo Sapūno ir Teofilio Šulco lietuvių kalbos gramatika⁵. Parašyta prieš D. Kleino gramatiką, išspausdinta praėjus 20 metų po jos pasirodymo, negalėjo daryti didesnės įtakos rašomajai kalbai, bet buvo laikoma svarbiu mėginimu norminti lietuvių kalbą.

D. Kleino gramatikų dėka Prūsijos karalystėje lietuvių kalbos darbų rašymas XVIII a. ėmė intensyvėti. Lietuvių rašomosios kalbos raidai ir bendrinės kalbos kultūros teorijai svarbios dvi kalbinės polemikos, kilusios XVI–II a. pradžioje ir pabaigoje bei

⁴ Pirmoji lietuvių kalbos gramatika, ats. Red. J. Kruopas. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1957.

⁵ Kristupo Sapūno gramatiką po mirties išleido 1673 m. Teofilis Šulcas, pasirašęs savo vardu, o tikrąjį autorių paminėjęs pratarmėje.

lėmusios kalbos darbų pobūdį. Gumbinės kunigas Mykolas Merlinas (1641–1708) vienas pirmųjų susirūpino lietuvių rašomosios kalbos būkle, nes to meto bažnytinių raštų kalba jau buvo užteršta svetimybėmis, sustabarėjusi ir gerokai skyrėsi nuo gyvosios šnekamosios lietuvių kalbos. Veikale *Pagrindinis lietuvių kalbos principas* (1706) jis suformulavo svarbiausius lietuvių kalbos norminimo principus, siūlė nesitenkinti gramatikomis, bet mokytis leksikos, posakių, formų iš liaudies šnekamosios kalbos, apibendrinto ir teoriškai įprasmino rašomosios kalbos vartosenos pobūdį. A. Pupkio manymu,⁶ pagrindinis Merlino lietuvių kalbos principas – kalbėti žmonėms jų pačių kalba – nustatė bendrinės kalbos šaltinius – tarmių ir tautosakos kalbą, ir svarbiausius norminimo kriterijus – grynumą ir paplitimą. Tuo jis toli pralenkė savo pirmtaką D. Kleiną ir savo darbu nutiesė tiltą į XX a. lietuvių kalbos kultūros teoriją. Minėtas veikalas iš esmės pakeitė požiūrį į lietuvių kalbos vartoseną, paskatino domėjimąsi lietuvių kalba ir skatino kitus dvasininkus įsijungti į lietuvių raštijos kūrimo darbą. M. Merlino pasiūlytus principus taikė Jonas Šulcas (1684–1710), versdamas Ezopo pasakėčias, Pilypas Ruigys (1675–1749), tautosakos pavyzdžiais įrodinėdamas lietuvių kalbos grožį, Jokūbas Brodovskis (1692–1744), rašydamas taip ir likusį rankraštyje didelės apimties lietuvių kalbos žodyną – unikalų liaudies frazeologijos ir smulkiosios tautosakos rinkinį⁷, Gotfrydas Ostermejeris

⁶ Pupkis A. Lietuvių kalbos normintojai ir puoselėtojai. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2010, p. 16.

⁷ J. Brodovskis per 30 metų parengė didelės apimties dvikalbį žodyną, tačiau jis liko neišspausdintas. Iki mūsų dienų išliko apie 1000 puslapių rankraštis. Žodyne pateikė anoniminių autorių ir paties

Kalbininkas A. Pupkis daug nusipelnė lietuvių kalbos kultūrai.
Redakcijos archyvo nuotr.

(1716–1800), Kristijonas Gotlybas Milkus (1732–1807), versdami į lietuvių kalbą giesmes, rengdami gramatikas.

Kita polemika, kilusi tarp G. Ostermejerio ir K. G. Milkaus dėl giesmyno rengimo, kalbos kultūros teorijos dalykus stumtelėjo į priekį ir, A. Pupkio teigimu,⁸ suformulavo ištisą kalbos kultūros ir raštų redagavimo teoriją, papildė bei gerokai praplėtė D. Kleino ir M. Merlino teiginius. Abu antrosios kalbinės polemikos dalyviai, gana preciziškai nagrinėdami ne tik vienas kito, bet ir apskritai to meto raštų kalbos klaidas, davė pradžią kalbos klaidų klasifikacijai.

Per pusantro šimto metų Mažojoje Lietuvoje išleistos septynios praktinės paskirties gramatikos. Vien XVIII a. – keturios. Visos jos

surinktą smulkiają tautosaką – daugiau kaip 1100 patarlių ir priežodžių, per 100 mįslių. Galime tik pritarti Zigmo Zinkevičiaus teiginiui, kad šiuo savo darbu, nors ir neišspausdintu, J. Brodovskis išgelbėjo nuo pražūties daug Mažosios Lietuvos kalbinės ir dvasinės kūrybos lobių. Į kitus tautosakos rinkinius ar kalbos darbus Brodovskio tautosaka pirmiausia pateko iš K. G. Milkaus *Lietuvių–vokiečių ir vokiečių-lietuvių kalbų žodyno* (1800).

⁸ Pupkis A. *Lietuvių kalbos normintojai ir puoselėtojai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2010, p. 18.

įtvirtino ir D. Kleino įdiegtas rašomosios kalbos normas, ir jų stabilumą. Kiekvienas autorius pateikė naujų kalbos faktų, juos iliustravo pačių surinktais gyvosios kalbos pavyzdžiais, plėtė ir pildė kalbos kultūros dalykus. XVII – XVIII a. išleisti žodynai buvo nedidelės apimties, tačiau papildė gramatikų teikiamą kalbinę informaciją, buvo išskiriamos lietuviškų žodžių reikšmės ir reikšmių atspalviai, tobulinamas leksikografinis darbas. Paskutinis raštijos laikotarpio žodynas – K. G. Milkaus *Lietuvių–vokiečių ir vokiečių-lietuvių kalbų žodynas* (1800) – apie 50 metų buvo ypač populiarus ir Mažojoje, ir Didžiojoje Lietuvoje. Čia paminėtais raštijos laikotarpio kalbos darbais sumaniai rėmėsi Augustas Šleicheris (1821–1868) ir Frydrichas Kuršaitis (1806–1884) rengdami pirmąsias mokslines lietuvių kalbos gramatikas. Ir nors jų gramatikose neaptikta tiesioginio norminamojo darbo, A. Pupkio žodžiais⁹, Kuršaičio bei Šleicherio darbai tiesė kelią Jablonskio principams visus bendrinės kalbos faktus remti gyvosios kalbos duomenimis ir bendrinės kalbos taisyklės matuoti tarmių faktais. <...> Antra vertus, ir Šleicherio, ir Kuršaičio darbai yra tiesioginis jungiamasis tiltas tarp Mažosios Lietuvos lietuvių rašomosios kalbos varianto ir Jono Jablonskio kodifikuotos lietuvių bendrinės kalbos.

Jei ne Mažosios Lietuvos raštijos kūrėjų atkaklus kelių šimtmečių darbas, gal ir bendrinės lietuvių kalbos tėvui Jonui Jablonskiui būtų buvę žymiai sunkiau kloti KALBOS NAMŲ pamatus. Ir patys KALBOS NAMAI dabar gal būtų kitokie?

Valė Sorakaitė,

Marijampolės kolegijos dėstytoja

Ona Druseikaitė-Ruževičiūtė,

lietuvių kalbos mokytoja

⁹ Ten pat, p. 31.

Surengta Karaliaučiaus srities lietuvių kultūros šventė „Laiko malūnas“

2017 spalio 6 dieną Karaliaučiaus srities Lazdynų (Krasnoznamensko) rajono Pilkalnio (Dobrovolsko) miestelyje įvyko 18-oji tradicinė lietuvių kultūros šventė, į kurią atvyko 31 kūrybinis kolektyvas ir 15 jaunųjų bei jau patyrusių amatininkų. Pilkalnis yra turtingas lietuvių kultūros ir raštijos paveldu, čia XVIII ir XIX amžių sandūroje gyveno ir kūrė žymus švietėjas bei lietuvių kultūros veikėjas Kristijonas Gotlybas Milkus, lietuvių kalbos gramatikos autorius, 300 lietuviškųjų patarlių ir priežodžių turinčio vokiečių-lietuvių ir lietuvių-vokiečių žodyno sudarytojas, pirmosios lietuvių kalba parašytos istorinės poemos „Pilkalnis“ autorius. Įdomu ir tai, kad dabartinio Dobrovolsko herbe vaizduojami trys auksiniai malūnai ir sidabrinė pilies sienos dalis, nors tų Pilkalnio autentiškų malūnų jau seniai nebėra - jas primena tik miestelio aikštėje esantys mediniai maketai. Šventės pavadinimas taip pat susijęs su šiais istoriniais simboliais.

Susirinkusius į šią gražią ir jaudinančią šventę šiltai sveikino Lazdynų rajono meras Vladimiras Sitniukas, kuris pasidžiaugė prasmingo bendradarbiavimo su Šakių ir Jurbarko savivaldybėmis patirtimi. Šiame rajone lietuvių sudaro apie 15 procentų visų gyventojų. Taip pat sveikinimo žodžius tarė Karaliaučiaus regioninės lietuvių nacionalinės kultūrinės autonomijos pirmininkas

Alvydas Muliolis, srities Dūmos pirmininko pirmasis pavaduotojas Aleksandras Bogdanovas, K. Donelaičio draugijos pirmininkas Gintaras Skamaročius, Lietuvos Respublikos konsulas Tilžėje Bronius Makauskas, Lietuvos Respublikos Generalinio konsulato Karaliaučiuje kultūros atašė Raminta Gecevičienė, Šakių rajono savivaldybės atstovai. Nacionalinių kultūrinių visuomeninių organizacijų vardu susirinkusius pasveikino srities nacionalinių kultūrinių bendrijų prezidiumo pirmininkas Nadiras Agejevas, Karaliaučiaus regioninės lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininkas Aleksejus Bartnikas, regioninės visuomeninės organizacijos „Kultūros ryšiai: „Kalinigradas-Jakutija-Šiauriečiai“ pirmininkas Vladimiras Okojomovas.

Šventės muzikos programą pradėjo Pilkalnio vaikų folkloro ansamblio „Malūnėlis“ dalyvis Aleksejus Ochmanas, atlikęs dainą iš Liudviko Rėzos dainyno „Leisk mane tėveli žirgužį girdyti...“ Įvairių žanrų lietuvišką muziką pristatė vaikų folkloro ansambliai „Rūtėlė“ (vadovė Irena Tiriuba), „Nadrūvėlė“ (vadovė Gražina Koliago), „Malūnėlis“ (vadovė Alma Janvariova), taip pat vaikų vokalinės grupės „Saulutė“ (vadovė Alma Janvariova), „Mokomės žaisdami“ (vadovė Tatjana Pavlova). Žiūrovų plojimų sulaukė suaugusių lietuviški vokaliniai kolektyvai - Karaliaučiaus vyrų ir moterų ansambliai „Pėnkė vaikee“ ir „Gabija“ (vadovas Algirdas Karmilavičius), Tilžės moterų ansambliai „Tilzita“ ir „Birutė“ (vadovės Eugenija Jucienė ir Nijolė Kiseliova).

Neišdildomą įspūdį paliko šventės svečių pasirodymas: lietuviškos tradicinės bei šiuolaikinės muzikos Jurbarko ir Virbalio kape-

Scenoje – „Nadrūvėlė“.

los „Santaka“ ir „Pliumpa“ (vadovai Petras Pojavis ir Alfonsas Juškevičius), Karaliaučiaus lenkiškos muzikos ansamblis „Krulėvčanė“ ir ukrainietiškos dainos klubas „Svitanok“ (vadovai Andrejus Androsiuk ir Vladislavas Lysyj). Maloniai koncerto žiūrovus nustebino ir Karaliaučiaus prūsų post-folko grupė „Kellan“ (vadovas Ilja Ivašovas).

Lazdynų rajono saviveiklos kūrybiniai kolektyvai šventę papildė rusiška liaudies muzika, kurią atliko vaikų folkloro ansamblis „Beseduška“ (vadovė Olga Cygankova), vokalinis ansamblis „Ivuška“ ir kazokų dainos liaudies ansamblis „Ataman“ (vadovas Jonas Asakavičius), liaudies folkloro ansamblis „Čebotucha“ (vadovė Joana Romanovskaja), kazokų dainų duetas „Stanica“. Nustebino ir Asakavičių šeimos vokalinis instrumentinis ansamblis, kuris tapo 2017 metų muzikuojančių šeimų konkurso „Gaidų pynė“ laureatu.

Šventei gražiai pasiruošė ir solistai, kurie atliko įvairių tautų muziką. Tai Elizaveta Gizatulina, Alina Selivanova, Armida Chadirian, Arina Jančiaras.

Daug dėmesio sulaukė dailių amatų paroda. Lietuvių ir rusų

liaudies meno tematika dirbinius paruošė patyrę amatininkai ir Karaliaučiaus 32-osios gimnazijos moksleiviai, vadovaujami Viktorijos Kuznecovos.

Nebuvo apsieita ir be lietuviškų vaišių ir patiekalų - šventės dalyviai ragavo cepelinų, šilkinės košės, šakočio ir įvairių saldumynų.

Šventės dalyviai ir svečiai gerai įvertino renginio lygį ir dėkojo pagrindiniams organizatoriams - Karaliaučiaus srities lietuvių regioninei nacionalinei kultūrinei autonomijai (projekto vadybininkas ir koordinatorius Algirdas Karmilavičius), Lazdynų rajono administracijai, taip pat šventės tiesioginiams rengėjams Almai Janvariovai bei Jonui Asakavičiui - vietos lietuvių kalbos ir etninės kultūros mokytojams, Pilkalnio kultūros namų direktorei Anai Asakavičiui. Lietuvių kultūros šventę parėmė Karaliaučiaus srities vyriausybė, moksleivių dalyvavimu renginyje pasirūpino Lietuvos švietimo ir mokslo ministerija bei Mažosios Lietuvos lietuvių draugija Čikagoje.

Aleksejus Bartnikas,
lietuvių kultūros šventės
organizacinio komiteto narys

Mes - Donelaičiui ir Mažajai Lietuvai

(Pabaiga. Pradžia Nr. 3 (220))

Parodos. Žvilgsnis į Donelaičių ir Jo žemę, įvairiai pavadinamą; prūsų Lietuva, Mažąja Lietuva. Kiekvieno kūrėjo šis žvilgsnis vis kitoks, savitas, ieškantis šio krašto ir jo gyventojų gelmės. Parodos organizuojamos ir kilniu tikslu: supažindinti savo miesto, regiono gyventojus su respublikinio, o dažnai ir tarptautinio lygio kūrėjais, parodyti, kaip naujai ir įdomiai galima pažvelgti į, atrodo, taip gerai žinomą temą. Be to, tai vis kitos, jaunesnės kartos žvilgsnis.

2014 metų lapkričio mėnesį Marijampolės Petro Kriaučiūno viešojoje bibliotekoje įvyko Valentino Juraičio knygos - albumo „*NADRUVA. Donelaičio takais*“ sutiktuvės, praturtintos autoriaus nuotraukų paroda. Valentinas – Vilniuje gyvenantis marijampolietis, išvažinėjęs ir pėstute išvaikščiojęs, kaip jis sako, Nadruvos kraštą, užsikrėtęs jo išsaugojimo dvasia. Turime turtingą, gerą leidinį: 23 skyriai, 23 vietovės, gyvuojantys arba priblėšę, primiršti kaimai, bažnytkaimiai. Puiki medžiaga krašto pažinimui, nes iš fotografijų jautri širdis pajunta Mažosios Lietuvos trauką, kvietimą pakeliauti tais keliais ir takeliais, kuriais vaikščiojo mažlietuviai ir mūsų Didysis Kristijonas.

2015 metais spalio mėnesio tarptautinę parodą Beatricės Kleizaitės – Vasaris menų galerijoje „Menininkai skaito Donelaičių“ iš projekto „Kristijono Donelaičio epocha“, skirto K. Donelaičio 300 m. jubiliejui paminėti, pavadino me simboliškai - *Neatsisveikinant su Donelaičiu*, juk po jubiliejų nesibaigia ryšys su Poetu, nes negalima gyventi tik jubiliejinėmis datomis.

Parodą, apkeliavusią lietuviškas bendruomenes Karaliaučiuje, Vokietijoje, Lenkijoje, Ispanijoje, marijampolietiams pristatė Lietuvos dailininkų sąjungos pirmininkė Edita Utarienė. Ji supažindino su skulptūros ir tapybos darbais, sukurtais per penkerius metus.

2016 metais gegužės mėnesį pakvietėme į foto parodą „Atgarsiai. Senujų Rytprūsių palikimas“ miesto Kultūros centre. Dalyvavo pati autorė Eglė Senapėdienė, humanitarinių mokslų daktarė, istorikė, žurnalistė, 2011–2015 m. gyvenusi Karaliaučiaus krašte. Parodoje buvo eksponuojamos fotonuotraukos, kuriose užfiksuoti nykstantys lituanistinio kultūros paveldo paminklai Karaliaučiaus srityje. „Prūsų Lietuvos tematika įdomi ir artima kiekvienam savo tautos istorija besidominčiam lietuviui, – sakė E. Senapėdienė. – Buvimas šioje žemėje suteikia ypatingą emocinį užtaisą, norą prisidėti prie unikalios paveldo išsaugojimo.“ Ši senujų prūsų ir vakarinių lietuvių žemė patyrė daugybę karų ir ne vieną kolonizaciją. Po paskutiniosios čia neliko nė vieno istorinėmis šaknimis su senaisiais Rytprūsiais susijusio gyventojų. Sovietiniais metais prarasta daug karus išgyvenusių vertingų istorijos paminklų. Vieniems jų teko pokario ideologijos fronto aukų vaidmuo, kiti nepastebimai išrinkti po plytą paskutiniaisiais dešimtmečiais.

Parodoje buvo eksponuojamos 34 fotonuotraukos. Tarp baltistikai neįkainojamų, sparčiai nykstančių objektų – Pabėtų (Romanovo) bažnyčios liekanos. Šioje XIV a. bažnyčioje kunigavo Abelis Vilis (apie 1515 – apie 1575), prūsų kalba parengęs spaudai M. Liuterio „Katekizmą“. Šis leidinys tapo

vienu pagrindinių šaltinių prūsų kalbos tyrinėtojams.

Svarbią parodos dalį sudarė su lietuvių grožinės literatūros klasiško Kristijono Donelaičio palikimu susijusių objektų fotonuotraukos. Greta Tolminkiemio vaizdų eksponuojamos lietuviams menkai žinomų, sovietmečiu suniokotų Valtarkiemio (Olchovatkos) ir Gerviškėnų (Prioziornojė) bažnyčių nuotraukos. Jose dirbę evangelikų liuteronų kunigai Johanas Gotfrydas Jordanas (1753–1822) ir Johanas Holfeldas (1767–1829) prisidėjo prie K. Donelaičio literatūrinio palikimo išsaugojimo. Džiaugėmės, kad turėjome galimybę šiuos darbus, tokius svarbius ir reikšmingus visiems, besidomintiems Rytprūsių paveldu ir kultūra, parodyti marijampolietiams bei miesto svečiams.

Išvykos. Tai jau kita tema, kuri yra gana plati savo turiniu. Reikia pradėti vesti kartoteką, kiek kartų per Marijampolės draugijos gyvenimo septynerius metus jų būta, anapus sienos individualiai ir su grupelėmis bei grupėmis keliauta. Čia jau tikrai vieta ir laikas sugrįžti toli į praeitį ir pristatyti mūsų miesto ar net visos Sūduvos šviesuolį, pasišventėlį, be kurio, kaip minėjau straipsnio pradžioje, net ir Marijampolės Kristijono Donelaičio draugijos nebūtų. Tai Vytautas Gaulia, kuris dar būdamas Rygiškių Jono gimnazijos gimnazistu 1945 metais pirmą kartą įžengė į Rytprūsių žemę ir ilgam. Su kitais bendraminčiais jis organizavo daugkartines autobusines išvykas – talkas į Tolminkiemį, prisidėjo prie paminklo Herkui Mantui statybos, rašė, kalbėjo ir platino žinią apie Mažąją Lietuvą. Su juo ne vieną kartą pirmose savo išvykose dalyvavo ir dabartinis Kris-

tijono Donelaičio draugijos pirmininkas Gintaras Skamaročius, vėliau pats perėmęs kasmetinių išvykų organizavimą. Iš viso išvykų srauto reiktų kalbėti apie kažkuo išsiskiriančias, nors tai nėra visai tikslu, kadangi kiekvienas išvažiavimas, dažnai vis su naujais ar kitais žmonėmis, yra reikšmingas. Tai ir tradicinės talkos Tolminkiemyje, Lazdynėliuose, Herkaus Manto žūties vietoje Narkyčiuose (Mežduriečje); Poezijos pavasario, krašto moksleivių literatūrinė-muzikinė šventė „Skambėk skambėk, lietuviška dainele“, jubiliejiniai šviesuolių renginiai, dalyvavimas Stalupėnų (Nesterovo), Gumbinės (Gusevo) ir Lietuvos konsulato K. Donelaičio jubiliejui skirtuose renginiuose: šventė Tolminkiemyje, ažuoliukų sodinimas Lazdynėliuose.

Būtina paminėti ryšius su Įsruities (Černiachovsko) pedagoginiu koledžu, kur moksleiviai mokomi lietuvių kalbos, kur keletą kartų dalyvauta ir konferencijose, ir studentiškuose susitikimuose. Viena tokių tarptautinių konferencijų „Tarptautinis dialogas kaip faktorius sukuriant vieningą švietimo erdvę regione“ vyko 2016 m. balandžio pabaigoje, kur plenarinio posėdžio dalyvius sveikino ir Utenos švietimo centro grupė,

vadovaujama direktorės Vitalijos Bujanauskienės. Jų pasirodymas, skirtas Gotfrydo Ostermejerio 300-ųjų gimimo metų jubiliejui, tai meninė kompozicija pagal G. Ostermejerio „Širdingą pagraudenimą“. Po sveikinimų iš įvairių Rusijos Federacijos vietų suvažiavę mokslininkai kalbėjo apie humanistinio ugdymo problemas. O lietuviškoji grupė vyko į Trempus (Novostrojevą), kur G. Ostermejerio buvo kunigauta iki savo amžiaus pabaigos. Svarbus buvo ir darbas 4 sekcijoje „Pedagoginio švietimo modernizavimo problemos Baltijos šalių regione“, jos veiklą moderavo *vietinė*, šiuo metu jau buvusi lietuvių kalbos mokytoja Onutė Druseikaitė-Ruževičiūtė, kuri kalbėjo apie lietuvių kalbos dėstymą mokykloje, apie pasiekimus ir problemas.

Marijampolės kolegijos lektorius Kazys Balickas pristatė kolegiją kaip neuniversitetinę aukštąją mokyklą, atvirą naujovėms ir tarptautinei integracijai. Straipsnio autorė pristatė Marijampolės Kristijono Donelaičio draugijos veiklą, per šešerius metus nuveiktus darbus, organizuotus renginius, išvykas į Karaliaučiaus kraštą.

Po pranešimų perėjome į naujai suremontuotas patalpas, kuriose buvo planuojama įkurti Lietuvių

kalbos centrą. Čia pradėjusią veikti biblioteką papildė Valentinas Juraitis, padovanodamas monografiją apie G. Ostermejerį. Planuotą centrą pristatė Aleksejus Bartnikas, nes jo prototipas sumanytas ir kurtas dar jam būnant koledžo direktoriumi. (*Deja, išvakarėse buvo pranešta, kad Lituanistikos centro atidaryti neleis - DŽ*)

Per 2016 metus šioje mokslo įstaigoje lankėmės tris kartus, tai tikrai nemažai. Lapkritį susitikome su naujai paskirta lietuvių kalbos mokytoja Tatjana Rodenko ir grupele studentų. Pokalbis prie apvalaus stalo buvo laisvas ir draugiškas, skaidrėse matėme lietuviškos tautosakos tekstus, studentai padainavo lietuvišką dainą, kuri anksčiau buvo panaudota kaip testas – jiems reikėjo įrašyti trūkstantus žodžius. Visi prisistatėme, sužinojome, kad tai būsimeji pradinių klasių mokytojai, pasirinkę įvairias specializacijas: muzikos, darbų technologijas ir kt. Penki iš dalyvavusių susitikime turėjo pažintinę kelių dienų praktiką Vilniaus edukologijos universitete. Žinome, kad ir mokytoja, ir studentai praktika labai patenkinti: daug sužinojo, patyrė, pamatė, pagilino bendravimo lietuvių kalba įgūdžius. Išvada būtų viena: bendradarbiavimo, ryšio būtinai reikia, nes tai jau ateities kartos, kuri tu-

Po K. Donelaičio skaitymų Marijampolės savivaldybėje. *Draugijos archyvo nuotr.*

rėtų žinoti šios žemės istoriją, atsakomybė. Turime ieškoti kontaktų su šio krašto lietuviais, kalbą ir Lietuvą mylinčiais žmonėmis, kad žiburėlis neužgestų.

Kelionė ne tik į Tilžę (2016 m.) – taip būtų galima perfrazuoti žinomą Hermano Zudermano novelę, kalbant apie Marijampolės kolegijos studentų ir darbuotojų išvyką rugsėjo 23-24 dienomis. Išvyką rėmė Marijampolės savivaldybė (projektinės lėšos) ir kolegija. Jos tikslas buvo parodyti studentams senasias Prūsijos žemes, sostinę Karaliaučių, prisiminti Mažosios Lietuvos istorijos detales, aplankyti Kristijono Donelaičio gimtinę Lazdynėliuose, jo kapą Tolminkiemyje, uždegti žvakeles Herkaus Manto (didžiojo Prūsų sukilimo vado) žūties vietoje. Mums labai daug padėjo Lietuvos konsulas Tilžėje dr. Bronius Makauskas, jis lydėjo į Ragainę, ten susitikome su lietuvių bendruomenės narėmis, Tilžėje buvome supažindinti su lietuviškomis salomis šiame Lietuvos istorijai reikšmingame mieste. Po susitikimo Lietuvos konsulate išvykome į Įsrutį (Černiachovską), kur pedagoginiame institute dalykiškai bendravome su studentais, dėstytojais, turėjome ekskursiją po institutą bei miestą. Antrąją dieną visiems puikų įspūdį paliko Karaliaučius: didinga katedra, Imanuelio Kanto atminimo įamžinimo vieta, senamiestis su vakarietiško stiliaus viešbučiais, kavinėmis, tiltais ir tilteliais. Grįždami namo Gumbinėje stabtelėjome prie paminklo Donelaičiui, parymojome Lazdynėlių ažuolyne, nusilenkėme Jo kapui Tolminkiemyje, kur atėjo muziejaus darbuotoja jau iš namų, nes atvykome tik vakarop. Pirmieji studentiški žingsniai Mažojoje Lietuvoje žengti, beliko tikėtis, kad šis kraštas jau nebus jiems toks tolimas, vadovėliškas.

Donelaičio niekada nebus per daug. Ir kokias iniciatyvas besugal-

votum, vis tiek atsiranda vietoms naujoms idėjoms. Draugija turi siekti nors kartą metuose organizuoti reikšmingesnį renginį, skirtą miesto visuomenei. Taip įvyko ir 2017 metų balandžio 28 d., kai Marijampolės savivaldybės tarybos posėdžių salėje į tarptautinę konferenciją „Skaitymai: Mažajai Lietuvai ir Kristijonui Donelaičiui“ susirinko gausus būrys marijampoliečių ir svečių. Tai mokslininkai Daiva ir Sigitas Narbutai iš Vilniaus, lektoriai iš Kauno, Druskininkų, dvi delegacijos iš Karaliaučiaus srities: Įsruties pedagoginio instituto studentai ir dėstytojos bei Stalupėnų (Nesterovo) kultūros, švietimo darbuotojai. Visų draugijos renginių tikslas – tęsti švietėjišką misiją, skleisti žinią apie lietuvių literatūros pradininko K. Donelaičio kūrybą, apie Mažosios Lietuvos reikšmę Didžiosios kultūrai, švietimui ir menui. Po atminties pamaldų evangelikų liuteronų bažnyčioje, kurias vedė evangelikų vyskupas Mindaugas Sabutis, padėjo kunigai Darius Petkūnas bei marijampolietis Vaidas Klesevičius, prie paminklo buvo pagerbtas poeto atminimas.

LMA Vrublevskių bibliotekos direktorius dr. S.Narbutas pateikė statistikos apie į pasaulio kalbas išverstus garsių Lietuvos autorių kūrinčius. Pasirodo, daugiausia versta yra S. Nėris, per 30 kartų, o štai K. Donelaičio kūryba išversta į 24 pasaulio kalbas, poema „Metai“ - į 15.

Gausiai susirinkę konferencijos dalyviai turėjo retą progą išgirsti, kaip „Jau saulelė vėl atkopardama budino svieta...“ skamba ne tik lietuviškai, bet ir latviškai, rusiškai, lenkiškai, vokiškai, angliškai, ispaniškai, japoniškai, lotyniškai. Naujausią „Metų“ vertimą į vokiečių kalbą konferencijos organizatoriams padovanojo iš Berlyno atvykęs žurnalistas Leonas Stepanauskas.

Svečiai iš Karaliaučiaus srities papasakojo, kaip jie saugo K. Donelaičio atminimą, kaip vietiniame institute mokoma lietuvių kalbos, kokie renginiai vyksta poeto vardu pavadintoje Stalupėnų miesto bibliotekoje, kurios veiklą pristatė vyresnioji bibliotekininkė Angelina Čeremkina. Rajono administracijos kultūros skyriaus vedėja Irina Opriško pasveikino marijampoliečius ir įteikė reikšmingiausią jubiliejinį „Metų“ leidimą lietuvių ir rusų kalbomis. Įsruties pedagoginio instituto lietuvių kalbos mokytoja T.Rodenko pristatė delegaciją bei savo veiklą šioje mokslo institucijoje.

Karaliaučiaus srities lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininkas A.Bartnikas kalbėjo apie projektus bei moksleivių vasaros stovyklose sukurtą filmą „Metų“ motyvais „Gamtos ir žmogaus ratas“. Kitą dieną konferencijos dalyviai ir viešnios iš Karaliaučiaus srities aplankė Vištyčio regioniniame parke esančius piliakalnius, apie kuriuos įdomiai ir nuotaikingai pasakojo vilkaviškietis gidas Antanas Žilinskas.

Apibendrinimas: visko tiek, kad ir į *jaučio odą nesurašytum*. prireiktų jau visos kronikos. Ko mes siekiame, stengdamiesi bendrauti su lietuviškumo salelėmis Prūsų Lietuvoje? Ugdyti(-is) žmogiškumą? Žinau tik viena: mes (kai kurie) visada būsimė Donelaičio kelyje. Nes grįžti ir grįžti į tą Žemę, kurios trauka nenugalima – o tam reikia užlipti į Tolminkiemio bažnyčios bokštą, atsisukti į Romintos girią ir, jeigu tau duota, pajusti šio krašto alsavimą, jėgą, aurą, kuri kalba apie istorinius amžius ir žmones, kuri kviečia susipažinti su savo fenomenu.

Vida Mickuvienė,
Marijampolės Kristijono
Donelaičio draugijos pirmininkė

Pilkalnio moksleivių kelionės po Lietuvą

Moksleiviai lankėsi ir Punske. Autorės nuotr.

Vasara – nuostabus laikas ir vaikams, ir suaugusiems. Šių metų vasara Pilkalnio (Dobrovolsko) lietuvių kalbos ir etnokultūros moksleiviams įsimintina įvairiais renginiais ir įdomiomis kelionėmis.

Visą birželį moksleiviai buvo užsiėmę: žaidė, dainavo, šoko ir keliavo, nes į svečius kvietė draugai iš Lietuvos. Tą mėnesį važiovome į Vilkaviškį, kur dalyvavome Sūduvos amatininkų šventėje, taip pat dalyvavome etnokultūrinėje stovykloje „Vėlungis“ Drevernoje. Tai kaimas Klaipėdos krašte, 6 km. nuo Priekulės. Moksleiviai mokėsi groti, žaidė, šoko liaudies šokius, gamino įvairius darbelius: rankinukus iš odos, medinius žaisliukus, audė juostas, siuvo tautinio kostiumo detales. Nepastebimai praėjo trys stovyklavimo dienos.

Labai įdomi kelionė buvo birželio 23-26 dienomis. Važiovome į Punksą, kur dalyvavome moksleivių etnostovykloje bei jos metu surengtoje Rasos (dar vadinama Kupolės ar Joninių) šventėje. Punksas – pasienio miestelis Suvalkų krašte (Lenkijos Respublika), kuriame dauguma gyventojų yra lietuviai.

Šventė buvo organizuota pagal visas Rasos tradicijas. Joje aktyviai dalyvavo mūsų moksleiviai, taip

pat moksleiviai iš Lietuvos, Lenkijos ir Baltarusijos. Kiekvienas dalyvis iš įvairių žolelių ir gėlių pynėsi Rasų vainikus. Šventė prasidėjo eitynėmis per gražius vartus, papuoštus beržų ir ąžuolų šakelėmis. Prausėmės šaltinio vandeniu, šokome apie Kupolę – medį, papuoštą įvairiais žalumynais. Neištekėjusios mergaitės, stovėdamos nugara į Kupolę, metė ant jo savo pačių nusipintus vainikus. Senieji lietuvių papročiai sako, kieno vainikas užsikabins už šakos, toji greitai ištekės. Ėjome nusilenkti šventam medžiui ąžuolui, jo galybei ir jėgai. „Malūnėlio“ dalyviai ėjo pirmieji ir atliko dainą. Nusilenkę ąžuolui, ėjome prie laužo. Daug tautų ugnį laiko šventa. Vieni kitiems linkėjome taikos, gėrio ir sėkmės. Paskui ėjome prie pasėlių lauko, palinkėjome gero derliaus ir skalsios duonos. Lipome ant kalvos, kur palydėjome saulę. Po saulės laidos dalyvavome koncertinėje programoje, leidome į vandenį savo pintus vainikus.

Kitą dieną dalyvavome ekskursijoje po Punsko apylinkes, aplankėme piliakalnius, įžymias lietuvių etnografines ir kitas vietas, pabuvojome prie upių ir ežerų. Lankėmės muziejuje po atviru dangumi - sūduvių (jotvingių) sodyboje. Joje geriau susipažino-

me su lietuvių senuoju gyvenimo būdu.

Paskutiniąją kelionės dieną važiovome į Marijampolę, meno mokykloje parodėme savo koncertinę programą. Dalyvavome ekskursijoje, susipažinome su miestu.

Rugpjūtį aktyviausieji ansamblio dalyviai dalyvavo kūrybinėje stovykloje „Palikimas-4“ Šventijoje. Vadovaujami įžymių animatorių, jie pagal lietuvių poeto Maioronio baladę „Jūratė ir Kastytis“ sukūrė trumpametražinį filmą.

Vasaros sezoną užbaigėme gražiam Kuršių nerijos kampe lyje Juodkrantėje, kur dalyvavome 10-ojoje regioninėje folkloro šventėje „Pūsk, vėjuži“. Koncertinėje programoje „Ko neužpustė laiko vėjai“ dalyvavo 11 folkloro ansamblių. Po pasirodymo plaukėme senoviniu burlaiviu po marias, patyrėme daugybę įspūdžių. Lankėmės Žvejo kieme, kur buvo įvairios dirbtuvėlės: gaminamos vėtrungės, audžiamos vytinės juostos, lipdomi molinukai, mezgami tinklai, gaminamas rankų darbo muilas. Mes pynėme apyrankes, dalyvavome muilo gaminyje ir mokėmės senovinių žaidimų. Tautodailės ir kulinarinio paveldo mugėje vaišinomės tradiciniais pamario krašto valgiais: ant laužo kepta žuvimi, žuviene ir koše, dalyvavome vakaronėje „Šok, broliuži“. Smagu būti svečiuose, kai maloniai ir geranoriškai sutinka.

Dėkojame visiems, kas buvo su mumis, aktyviai dalyvavo išvykose ir renginiuose. Ačiū visiems rėmėjams: Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijai, Mažosios Lietuvos lietuvių draugijai Čikagoje ir Tautos fondui.

Alma Balaikaitė-Janvariova
mokytoja, ansamblio „Malūnėlis“
vadovė

Mažoji Lietuva, jos ribos ir gyventojai Prūsijoje

Dr. Algirdas Matulevičius,
istorikas, enciklopedistas

(Pabaiga. Pradžia Nr. 3 (220))

Geldapės miesto bažnyčioje ir XIX a. pamokslai sakyti lietuviškai, lenkiškai bei vokiškai. Anot A. Veiso, Leko (Lukas; vok. Lyck, lenk. Elk) apskrities gyventojai esą sūduvių, lietuvių ir lenkų mišinys. XVIII a. topografo J. Goldbeko (Goldbeck) duomenimis, dar 1785 m. Žabynuose (vok. Szabinen, lenk. Żabin) ir Klišuose (vok. Kleszowen; Kutuzovo) pamokslininkauta trimis kalbomis. Prie Žabynų, Krikštonių kaimė XIX a. gimęs kronikininkas lietuvininkas F. Tribukaitis (Tribukeit) 1894 m. rašė kronikoje, kad jo senelis Jonas netgi XVI–II a. antrojoje pusėje nemokėjęs vokiškai. Naujasėdijų (vad. šatulinės gyvenvietės giriose) tyrinėtojas H. Rykenbergas (Rieckenberg; XIX a. pirmoji pusė) rado, kad XVII a.–XVIII a. pradžioje lietuviai gyvenę Unguros (vok. Angerburg; lenk. Węgorzewo) apskrities (apėmė Mažosios Lietuvos pietinę ir Mozūrijos

šiaurinę dalį – tų kraštų sandūroje) Astravos, Barkėnų ir Skališkių girių plote, apie Alnavą (vok. Alenburg; rus. Дружба), Girdavą, Nordenburgą, netgi Oltersburgą (lenk. Szczytno) Prūsijos pietuose. XIX a. istorikas Karlas Lohmėjeris (Lohmeyer) taip pat tvirtino, kad lietuvių–prūsų riba ėjusi didžiąja Barkėnų giria rytinėje Unguros apskrities dalyje.

Panašias ribas, bet mažiau argumentuotas, keliolika metų anksčiau (1876 m.) išvedė Frydrichas Kuršaitis. 1884 m. lenkų geografijos žodyne nurodyta, kad XVIII a. lietuviai didele dalimi dar gyveno Geldapės, Unguros, netgi Johannisburgo (lenk. Jansbork) apskrityse, o ir *šiandien lietuviai ten gyvena labai sporadiškai*. Tautinių klausimų žinovas V. Vielhorskis (W. Wielhorski; XX a. pirmoji pusė) tvirtino, kad *prieš amžius į vakarus nuo Geldapės, maždaug Morungo* (vok. Mhorungen, lenk. Morąg) *linkme, kaip parodė tyrinėjimais, susisiekė tarp savęs lenkų ir lietuvių kalbų plotai*, nes mozūrai gyvenę iki linijos Morungas-Geldapė. Apskritai, lietuvių kalbos plotai, anot jo, apėmė pusę senosios Prūsijos teritorijos. Iki V. Vielhorskio tokias pačias išvadas buvo priėjęs kitas lenkų mokslininkas V. Vakaras (W. Wakar, XX a. pirmoji pusė). Stanislovas Srokovskis (Stanislaw Srokowski; XX a. pirmoji pusė) rašė, kad netgi Barštyne (Bartėnai; vok. Bartenstein, lenk. Bartoszyce), Vartoje (Wartenberg, Wartenburg; lenk. Barczewo) XVIII a. pabaigoje evangeliškos pamaldos būdavo atliekamos lietuvių, lenkų ir vokiečių kalbomis. Tai tolimiausios mums žinomos pietinės pa-

rapijos (jau prūsų Varmės ir Bartos žemės), kuriose dar skambėjo lietuviškas žodis. Lenkų istorikai taip pat nustatė, kad XVI–XVII a. Alėckos, Unguros ir Leko apskrityse su lenkais (mozūrais) gyveno lietuviai (Engelšteine – labai gausiai).

XX a. pirmosios pusės lietuvių istorikams V. Vileišiui ir P. Pakarkliui, kaip ir jų pirmtakams Mažosios Lietuvos sienos ir lietuvių kalbos vartojimo ribos buvo ne tas pats. Mažąja Lietuva siaurąja prasme jie vadino plotą, kuris apėmė Klaipėdos, Tilžės, Ragainės, Įsruties ir Labguvos (iki Deimėnos upės) apskritis ir atitiko Prūsų Lietuvą. Nustatydami lietuvių kalbos vartojimo pietvakarines ir pietines ribas, jie išplėtė lietuvių gyventą teritoriją už vadinamosios Deimėnos sienos. V. Vileišio duomenimis, apie 1600 m. ji prasidėjo Šarkuva (vok. Sarkau; rus. Lesnoje) Kuršių nerijoje, ėjo pro Šakius (Schaken; Žemčiuznoje) į Labguvą, Vėluvą, Bambolius (Bambliai, vok. Bamblen; išnykę po karo; 5 km nuo Frydlando; čia gimė J. Bretkūnas, gerai mokėjęs lietuviškai ir prūsiškai, nes apylinkėse šios kalbos XVI a. buvo gyvos), iš jų – į Lagagarbį, Nordenburgą, Engelšteina, Benkaimį, Gurnius iki Dūbininkų (plg. R. Valsonoko nubrėžtą lietuvių gyventą XVII a. pabaigoje ribą). Jis pabrėžė, kad iki minėtos ribos iki XVIII a. vyravo lietuvių kalba, kad ir piečiau nuo jos gyventa lietuvių. P. Pakarklis konkrečiai nenurodė ribos, sakydamas, kad ne tik Mažajoje Lietuvoje, o gerokai toliau į vakarus bei pietus XVI a. gausiai gyveno lietuviai.

Vadinasi, iki 1709–1711 m. Didžiojo maro bei bado lietuvių gyventa ne tik pietinėje Nadruvos dalyje, bet ir šiaurinėje Mozūrijoje, už Geldapės upės, netgi prūsų Bartos, Galindos, Varmės žemėse.

Etnografinės bei etnines ribas nustatyti padeda ir tautinės architektūros paplitimas. Jau senieji vokiečių architektūrologai pastebėjo lietuvių, mozūrų ir vokiečių namų statybos skirtumus. A. Haksthauzenas (Haxthausen) lietuviškojo sodžiaus statybos tipo ribą nukėlė iki Prūsų Ylivos (Ylava; Preussisch-Eylau; Bagrationovsk) ir Brunsbergo (Braunsberg; lenk. Braniewo). G. Frelichas rado, kad namai lietuviškais žirgeliais buvo puošiami prūsų Sembos ir Bartos žemėse. V. Peslerio (W. Pesler) sudarytame žemėlapyje Sembos pusiasalis prie Baltijos priskiriamas lietuviškajam statybos tipui, o teritorija į pietus nuo Karaliaučiaus ir Priegliaus žemupio pažymėta kaip *mišri lietuviška-vokiška* forma. Mažosios Lietuvos architektūros specifika aprašė ir lietuvių išeivijos architektūrologas Jurgis Gimbutas. Jis pritarė Pesleriui ir priėjo išvados: Mažoji Lietuva yra maždaug pusė buvusių Rytprūsijų teritorijos į rytus ir į šiaurę nuo Karaliaučiaus. Tai pažymėjo architektūrologai A. Haberlandtas (Haberlandt), R. Detlefzenas (Detlefßen), K. Tydė (Thiede).

Vadinasi, tyrinėtojai, besiremiantys tautinės kaimo architektūros paplitimo plotais, Sembos pusiasalį priskyrė lietuviškajam arealui, o sritį nuo Karaliaučiaus ir Priegliaus žemupio laikė įvairiataute.

Vienas iš kriterijų kalbinėms riboms tam tikru laikotarpiu išvesti yra bažnyčiose sakomų pamokslų kalba. Šis metodas ne visai atspindi tikrąją padėtį, nes įvairiatautėje teritorijoje, kurioje lietuviai ne gyveno kompaktiškai, pamaldos gimtąja kalba būdavo atliekamos rečiau arba visai galėjo jų nebūti, nes labai trūko kunigų, kalbančių lietuviškai, o per 1709–1711 m. Didįjį marą bei badą jų daug numirė.

XVI–XVII a. Leko, Engelšteino, Unguros parapijose pamokslai sakyti dar lietuviškai. Geldapės bažnytinės srities superintendentas (vyskupas) D. Šrėderis (Schröder) rašė, kad žabynietis F. Cholevijus nuo 1767 m. dirbo kantoriumi Vėluvoje, o 1772 m. tapo kunigu ir mokytoju *lietuviškoje Dombrovkoje*, esančioje Mažosios Lietuvos ir Mozūrijos pasienyje. Lietuviški pamokslai joje skambėjo dar XIX a. ketvirtajame dešimtmetyje. Frydlande, Girdavoje ir Bartuose (vok. Barten; lenk. Barciany) XVI a. antrojoje pusėje kunigavo iš Kauno atvykęs Kristupas Šperberis (Sperber), kurio brolis Kristijonas tuo laiku buvo precentorius Karaliaučiaus lietuviškoje bažnyčioje. XVIII a. pabaigoje F. Bokas (Bock) rašė, kad tuo metu Karaliaučiuje, pasienyje su Mozūrija - Nordenburge, Damėtraukoje, Žabynuose, Geldapėje viešosios pamaldos buvo laikomos trimis kalbomis.

Tai, kad Sembos pusiasalio ne tik rytinė, bet ir vakarinė dalis buvo gyvenama lietuvių, rodo faktas, jog Žuvininkų (Zuvininkai, vok. Fischhausen; rus. Primorsk) apskrities kaimuose lietuviški pamokslai nustoti sakyti tik XIX a. Ne tik Karaliaučiuje, kuriame ir XVIII–XIX a. nuolat dirbo lietuviškai kalbantis kunigas, nors lietuvių gyventa riba jau buvo „patraukta“ į šiaurę, bet ir apskrityje gausiai gyventa lietuvių. Karaliaučiuje lankęsis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kronikininkas Motiejus Strykovskis (XVI a. antroji pusė) rašė, kad apylinkėse žmonės kalba žemaitiškai; taip jis suprato lietuvininkų tarmę. 1863 m. sukilimo Lietuvoje išvakarėse iš Vilniaus į Karaliaučių keliavęs B. Limanovskis (Limanowski) atsiminimuose rašė, kad gana daug kaimiečių kalba lietuviškai. Kumėnų (vok. Ku-

mehnen, Kumainen; rus. Kumačevo) Semboje kunigas Jurgis Martinis 1629 m. buvo perkeltas į Šventapilės (Heiligenbeil, Heilgenpeil; Mamonovo) prie Aistmarių parapiją, kurioje dvasininkavo iki 1666 m. Įsruityje gimę dvasininkai Zandenai (Sanden) mokėjo lietuviškai. Jauniausias brolis Jonas 1673–1706 m. kunigavo Šventapilėje. Tai labiausiai pietvakarinė Mažosios Lietuvos gyvenvietė.

Kai kurie tyrinėtojai išaiškino, kad ir XX a. pradžioje prie Geldapės, Vėluvos, Sembos pusiasalyje, Karaliaučiaus ir nuo jo į pietus Notangos žemėse išliko lietuviškai kalbančių senelių. Tautotyri-ninkas, etnografas, kunigo ir poeto K. Donelaičio gyvenimo ir kūrybos tyrėjas F. Tecneris, pritaikęs problemą spręsti minėtą kalbų bažnyčiose metodą, nustatė, kad apie 1700 m. lietuvių arealui priklausė, be kitų, Karaliaučiaus, Žuvininkų, Vėluvos, Girdavos apskritys, kad pirmosiose dviejose lietuviškus pamokslus nustota sakyti tik XIX a. Jis nurodo, kad XVII a. visas kraštas nuo Priegliaus žemupio į šiaurę priklausė lietuvių arealui, kad Prūsijos didžiųjų kurfiurstų laikais (XVII a.), iki XVIII a., riba tarp lietuviškai ir lenkiškai kalbančių gyventojų ėjo linija Karaliaučius-Prūsų Ylava-Barštynas-Dombrovka-Ungura-Benkaimis-Žabynai-Geldapė-Dūbininkai.

Šio straipsnio autorius, remdamasis įvairių šaltinių duomenimis, bažnyčių, kuriose pamokslai sakyti lietuviškai paplitimo teritorija, lietuviškos kaimo architektūros išplitimo zona, M. Tepeno, A. Becenbergerio, F. Tecnerio, K. Karpo, V. Vileišio, R. Valsonoko nubrėžtomis linijomis, apytikriai nustatė tokią Mažosios Lietuvos pietinę ribą: nuo Aistmarių (dabar rus. Kaliningradskij zaliv) pakrantės ties Šventapile (Heiligenbeil; dabar rus. Mamonovo) pro

Žintus (Zinten; Kornevo), Prūsų Yluvą (Preussisch-Eylau; Bagrationovsk); žemiau išvardintos gyvenvietės turi ir lenkiškus pavadinimus: Barštiną (Bartenstein; Bartoszyce), Lagagarbį (Lagagarben; Garbno), Bartus (Barten; Barciany), Engelšteiną (Węgielsztyn), Ungurą (Angerburg; Węgorzewo), Kučius (Kutten; Kutny), Mėruniškį (Merunskien; Miruniszki), Gurnius (Gurnen; Górne) iki Dūbininkų (Dubeningken; Dubeninki).

Kompaktiškai jie gyveno apytikriai į šiaurę nuo linijos Žuvininkai (Fischhausen; Primorsk)-Karaliaučius-Frydlandas (Friedland; Pravidinsk)-Engelšteinas-Nordenburgas (Krylovo)-Ungura-Geldapė (vok. Goldapp; lenk. Goldap)-Gurniai-Dūbininkai. Į pietus nuo Mažosios Lietuvos, Mozūrijos apskrityse – Alėkos (vok. Oletzko; lenk. Olecko), Leko (vok. Lyck, lenk. Elk), Jansborko (Johannisburg; Pisz) apskrityse taip pat gyventa lietuvių. Vadinas, Prūsijos valstybės pietuose maždaug iki linijos Šventapilė-Bartai-Lagagarbis-Mėruniškis-Dūbininkai buvo daug gyvenviečių, kuriose bent jau iki 1709–1711 m. Didžiojo maro ir XVIII a. pirmosios pusės Didžiosios vokiškosios kolonizacijos buvo kalbama lietuviškai. Taip Mažosios Lietuvos terminas apima visą baltų Prūsijos kunigaikštystėje, nuo 1701 m. karalystėje, lietuvių (lietuvininkų) gyventą arealą, apibūdina ją tautiniu, etnoteritoriniu, etnokultūriniu ir geografiniu aspektais. XIX a., ypač 1871 m. susikūrus Vokietijos imperijai ir prasidėjus lietuvių (lietuvininkų, arba mažlietuvių) prievartinei germanizacijai, lietuviškai kalbančių gyventojų plotai Mažosios Lietuvos pietuose ir pietvakariuose traukėsi į šiaurę. Ilgainiui jos teritorija apsiribojo mano minėtu krašto terminu siaurąja prasme.

Abelis Vilis, Paulius Mėgotas ir Pabėtai

Šiandien senoji Pabėtų bažnyčia atrodo taip.

Didžiausias ir vertingiausias prūsų kalbos (tarmės) paminklas yra vadinamasis Enchiridionas, arba M. Liuterio mažasis katekizmas, išleistas Karaliaučiuje 1561 m. ir dar vadinamas trečiuoju prūsų katekizmu. Jis turi 134 puslapius, iš kurių 54 yra prūsiško teksto. Šis leidinys tapo vienu pagrindinių šaltinių prūsų kalbos (tarmės) tyrinėtojams. Apie šį mūsų tautos raštijos paminklą ir jo autorius rašytiniai šaltiniai ganėtinai skurdūs, fragmentiški, kartais prieštaringi. Juose minima, kad šį katekizmą išvertė Pabėtų (Romanovo) klebonas Abelis Vilis (apie 1515 - apie 1575), kuris šiek tiek mokėjo prūsiškai. Jam talkino bažnyčios vertėjas prūsas Paulius Mėgotas.

Mūsų nuomone, kalbą „šiek tiek mokėti“ yra per maža, kad būtų galima būti vertimo autoriumi. Tad P. Mėgotą, mokėjusį lietuvių ir vokiečių kalbas bei vietines tarmes, reikėtų laikyti šio katekizmo (dalies) tekstų vertimo autoriumi, o galbūt ir pačios knygos

bendraautoriumi. Baudžiauninku įvardinamo P. Mėgoto XVI a. dramai įvardinti ir įvertinti neleido tuometiniai luominiai supratimai, tačiau šiandieninėje visuomenėje neturėtume bijoti jo įsirašyti greita pirmųjų mūsų raštijos kūrėjų, o tuo pačiu dramai pasirūpinti su šiomis asmenybėmis susijusiu kultūros paveldu, jo geresniu pažinimu, įprasminimu, galbūt ir juos menančios bažnyčios atstatymu.

Šis katekizmas vertingas ir dėl brūkšnėtųjų savo raidžių, kurių brūkšneliai, kaip nustatyta, žymi ilguosius kirčiuotus balsius, o dvibalsiuose – priegaidžių vietą. Taigi, šis katekizmas yra seniausias šaltinis, kuriame pateikiama baltų žodžių kirčiavimo pavyzdžių.

Katekizmas su prūsiškais tektais tapo vienu pagrindinių šaltinių prūsų kalbos (tarmės) tyrinėtojams. A. Vilio vardas nepamirštas iki šiol: jį cituoja mokslininkai, viso pasaulio kalbininkai, nagrinėjantys senąsias pasaulio kalbas, ypač tie, kas domisi baltų kalbomis. Protestantų dvasininko

vardas įtrauktas į pasaulio enciklopedinius leidinius bei žinytus. Didelį dėmesį jam skiria ir Lietuvos akademinė bendruomenė.

Nėra žinoma, kiek Karaliaučiaus Johano Daubmano spaustuvelyje buvo atspausdinta „Enchiridiono“ egzempliorių, bet pagal to meto analogiškus leidinius galime manyti, kad galėjo būti apie 200 knygų.

Vienas žinomiausių Lietuvos kalbininkų, žymiausias prūsų kalbos specialistas, buvęs Vilniaus universiteto profesorius Vytautas Mažiulis prieš daugiau kaip penkiasdešimt metų išleido mokslinį darbą „Prūsų kalbos paminklai“. Tarp kitų prūsų raštijos paminklų daug vietos skyrė ir Abelio Vilio palikimui. Pirmą kartą lietuviškame leidinyje pateikė iki šių dienų išlikusių aptariamo katekizmo puslapių fotokopijas. Profesorius teigia, kad jam žinomi du šio katekizmo egzemplioriai, saugomi Vokietijoje: vienas Tiubingeno valstybinėje bibliotekoje, kitas - Drezdeno bibliotekoje.

Profesorius V. Mažiulis pastebi, kad A. Vilio nepakankamas prūsų kalbos mokėjimas ir pats katekizmo vertimas nėra labai kokybiški, padaryta klaidų, tačiau mokslininkas teigia: „Katekizmas savo kalba visgi nėra prastesnis už kitus du katekizmus. Atvirkščiai, šis sembų tarmės paminklas (jo ir rašyba,

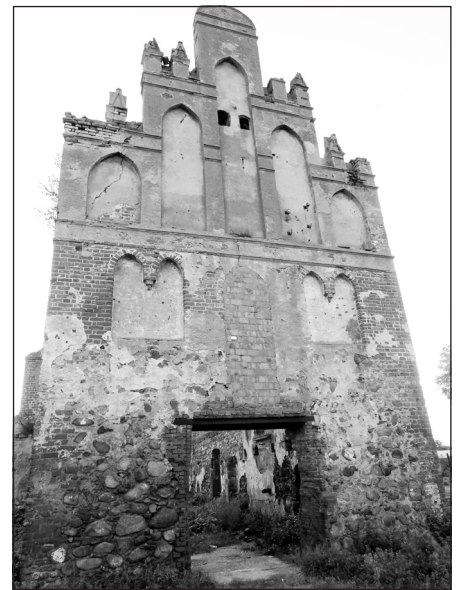
Senoji Pabūtų bažnyčia iki 1945 m. panoramio.com nuotrauka

palyginti, gera) yra labai svarbus, pirmiausia, savo apimtimi (didžiausias prūsų kalbos paminklas) ir ypač dėl to, kad nurodomas kirčiuotų skiemenų ilgumas.“

Žinoma, kad A. Vilis gimė apie 1515 metais, netoli Karaliaučiaus, Pabėtuose. Vilių giminė Pabėtuose jau tikrai gyveno nuo XVI a. pačios pradžios. Nuo 1542 metų evangelikų liuteronų dvasininkas kunigavo gimtuosiuose Pabėtuose. 1544-1545 metais jis studijavo Karaliaučiaus universitete. Mokėjo keletą kalbų, pamokslus sakė ir prūsų kalba (tarme), Pabėtų apylinkės šnekta. Kurį laiką kaip protestantų sektos narys buvo pripažintas klaidatikiu ir 1554 metais trumpai kalintas.

M. Liuterio „Mažojų katekizmo“ („Enchiridiono“) vertimą į prūsų kalbą (tarmę) ir ruošimą leidybai organizavo Prūsijos hercogo Albrechto Brandenburgiečio rūmų pamokslininko Johanno Funko rekomenduotas. Tuo metu labai stengtasi, kad tikėjimo žodis kuo labiau paplistų tarp žmonių ir būtų suprantamas visiems jų gimtąja kalba. Evangelikai liuteronai rūpinosi, kad katekizmas būtų verčiamas į įvairias kalbas, kuriomis tuo metu buvo kalbama Prūsijoje ir už jos ribų.

Žinoma, kad A. Vilio regėjimas buvo silpnas, gyvenimo pabaigoje jis visiškai apako. Verčiant katekizmą, jam padėjo jau minėtas raštingas prūsų baudžiauninkas P. Mėgotas. Yra likęs įdomus dokumentas, liudijantis to meto situaciją. Kai valstiečio savininkas P. Mėgotą prispaudė prie baudžiamosios darbų, A. Vilis, norėdamas atgauti pagalbininką, rašė skundą savo bičiuliui J. Funkui, dirbusiam pas valdovą, kad šis tarpininkautų ir kad klebonas atgautų tokį reikalingą prūsų valstietį. Taip, padedant P. Mėgotui, iš vokiečių į prūsų kalbą (tarmę) buvo išverstas

M. Liuterio „Mažasis katekizmas“, kurio pilnas pavadinimas - „Daktaro Martino Lutherio mažasis katekizmas vokiškai ir prūsiškai“.

Gyvenimo pabaigoje, visiškai apakęs, Vilis negalėjo atlikti klebono pareigų. Apsigyveno Karaliaučiuje ir Lyvenikės ligoninėje praleidęs paskutines dienas apie 1575 metus mirė.

Pabūtų arba Pabėčių parapija įkurta XIV a., tada pastatyta ir pati bažnyčia. XVII a. joje buvo įrengti vargonai, kuriuos 1766 m. restauravo Adamas Gotlobas Kasparinis. Bažnyčia 1800 m. restauruota.

Pabūtų bažnyčios griuvėsiai – baltistikai neįkainojama, sparčiai nykstanti vertybė. Ji buvo labai suniokota sovietmečiu, čia įrengus trąšų sandėlį. Apleistuose griuvėsiuose vis dar galima išvysti senosios sieninės tapybos fragmentų ir išlikusių mozaikinių grindų dalį. Šiandien vienintelis žinomas pasaulyje išlikęs su prūsiška raštija susijęs pastatas atrodo liūdnai, bet primena tolimą garbingą praeitį, o galbūt teikia viltį bendradarbiškajam suvokimui, bendradarbiavimui, susitaikymui.

Parengė **G.Skamaročius,**
A.Vaškevičius

Algio Vaškevičiaus nuotraukos

Nuo Mažvydo iki Vydūno

Kiekvieną rudenį Viešosios įstaigos Karaliaučiaus krašto lietuvių bendruomenės pirmininkas Sigitas Šamborskis sukviečia krašte dirbančius lietuvių kalbos ir etnokultūros mokytojus, lietuviškų ansamblių vadovus į konferenciją. Šių metų renginio tema - „Lietuvybė Prūsijoje: nuo Mažvydo iki Vydūno“, skirta Reformacijos 500-ųjų metų jubiliejui, jis vyko Vilkaviškio rajone.

Konferencija surengta Paežerių dvare, kuris turi didelę architektūrinę ir istorinę reikšmę. Konferencijos pradžioje skambėjo Albino Batavičiaus pučiamo rago garsai ir Vilniaus mokytojų namų folkloro ansamblio „Tyklė“ giesmė iš Mažvydo „Katekizmo“. S.Šamborskis į konferencijos dalyvius kreipėsi kraštiečio poeto Kazio Bradūno eilėmis.

Vilkaviškio rajono savivaldybės meras Algirdas Neiberka sveikino susirinkusius, sakydamas, kad jų rajone - lietuvybės šaknys, ši žemė išaugino Joną Basanavičių ir Vincą Kudirką. Jis kvietė būti lietuviškai susitelkusiais, pasidžiaugė, kad rajonas bendradar-

biauja su Karaliaučiaus kraštu. Meras pasveikino S. Šamborskį 50-ojo jubiliejaus proga, dėkojo už lietuvybės puoselėjimą ir kilnius darbus. S.Šamborskį sveikino dvaro rūmų šeimininkai ir daugybė kitų renginio dalyvių, kurie pasakė daug šiltų padėkos žodžių ir linkėjimų.

Susirinkusius sveikino ir Lietuvos Respublikos generalinio konsulato Karaliaučiuje vicekonsulė Alina Budrauskaitė, kuri pasidžiaugė, kad krašte entuziastų dėka puoselėjama lietuvybė.

Dr. Martyno Purvino pranešimo tema buvo „Reformacijos postūmis Mažosios Lietuvos susikloslytyme“. Dr. Martynas Purvinas ir Marija Purvinienė - 2013-ųjų metų valstybinės Jono Basanavičiaus premijos laureatai. Dr. M. Purvinas išleido 10 knygų: „Mažosios Lietuvos tradicinė kaimo architektūra“, „Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai“, „Mažosios Lietuvos kaimų istorinė raida“, „Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiai“ (kartu su Marija Purviniene) ir kitas. Tai enciklopedininkas, kultūros paveldo tyrinėto-

jas, liaudies architektūros žinovas, daugybės straipsnių ir nuotraukų autorius.

Dr. M. Purvinas sakė, kad reformacija – religinis, kultūrinis ir visuomeninis judėjimas, kurio metu sukurta pasaulietinė Prūsijos kuni-gaikštystė. Pasak jo, XVI amžiaus paskutinis kryžiuočių ordino magistras Albrechtas bendradarbiauvo su Martynu Liuteriu ir perėjo į liuteronų tikėjimą. Albrechto dėka atsirado Martyno Mažvydo „Katekizmas“. Nors buvo sunkių laikų, XVIII amžiaus pradžioje siautėjo maras, bet lietuvybė neišnyko, tas kraštas davė Lietuvai raštiją.

I. Kanto Baltijos universiteto lietuvių kalbos dėstytoja Violeta Lopetienė kalbėjo apie Rytų Prūsijos reformacijos veikėjų atminimo įamžinimą Karaliaučiaus srityje, demonstravo jų nuotraukas. Karaliaučiaus katedroje yra Albertinos universiteto profesorių lenta, akmuo, žymintis Albertinos universiteto vietą (pastatas neišliko). Albertina – Karaliaučiaus universiteto lotyniškas pavadinimas, kilęs iš jo steigėjo Albrechto (Alberto) vardo. Universitetas veikė 1544-1945 metais. Albrechtas daug padarė, kad Karaliaučiaus universitetas taptų raštijos židiniu, lituanistikos ir prūsistikos centru. Pirmieji jo profesoriai buvo iš Didžiosios Lietuvos pasitraukę Abraomas Kulvietis ir Stanislovas Rapalionis, žymiausi absolventai – Danielius Kleinas, Matas Pretorijus, Pilypas Ruigys, Martynas Mažvydas, Kristijonas Donelaitis ir kt.

S.Šamborskio pranešimo tema – „Reformacija ir tautišku-mas Prūsijoje. Mano protėvių partitis“. Pranešėjas paminėjo Vilkaviškio krašto jubiliejus - prieš 100 metų Kiršuose gimė žymus poetas Kazys Bradūnas, prieš 400 metų įsteigta Alvito parapija (ją įsteigė karalius Zigmantas Vaza ir kuni-

Dainuoja ansamblis „Tyklė“. Autorės nuotrauka

gaikštienė Ona Radvilienė). Jis priminė, kad prieš 470 metų buvo išspausdinta pirmoji lietuviška knyga – M. Mažvydo „Katekizmas“, o ateinančiais metais – Vyduo 150-osios gimimo metinės ir Tilžės akto šimtmetis.

S.Šamborskio giminės istorija glaudžiai susijusi su Prūsų Lietuva – jo protėviai iš tėčio pusės kilę iš Įsruties (Černiachovsko) apskrities, jiems priklausė Žvejonių dvaras, kur buvo auginami traktorių veislės žirgai. Šeimos herbe pavaizduota žirgo galva, medžioklės atributai ir stilizuotas kryžius. Penkios jo giminės kartos susijusios su Paežerių dvaru.

S. Šamborskis prisiminė lietuviškų draugijų kūrimą, kalbėjo apie lietuvišką veiklą Karaliaučiaus krašte ir problemas, su kuriomis susiduriama.

Vilkaviškio rajono Suvalkijos (Sūduvos) kultūros centro muziejaus saugotoja Elena Rupeikienė kalbėjo apie Vilkaviškio krašto žmones – nepriklausomybės šauklius, knygnešius, kurie gabeno knygas į Didžiąją Lietuvą. Reformacijos idėjos pasiekė ir Vilkaviškio kraštą, jis įvardijamas kaip nepriklausomybės lopšys. Iš to krašto kilo daug šviesių asmenybių: Jonas Basanavičius, Vincas Kudirka, Donatas Malinauskas, Jonas Vailokaitis. Visi jie dirbo savo tautos labui.

Gintaras Skamaročius, K. Donelaičio draugijos pirmininkas, konferencijos dalyviams padėkojo už lietuvių kalbos ir kultūros puoselėjimą, pristatė žurnalą „Donelaičio žemė“, kalbėjo apie planuojamus renginius.

Po to visi apžiūrėjo Paežerių dvare įsikūrusį Vilkaviškio krašto muziejų.

Reformacijos jubiliejui buvo skirta didelė ir įvairi koncertinė programa. Konferencijos metu ne kartą skambėjo Vilniaus mokytojų

namų folkloro ansamblio „Tyklė“ įvairių laikų dainos ir giesmės (vadovė Vitalija Brazaitienė). Taip pat koncertavo vienas geriausių Lietuvos chorų, Pasaulio chorų festivalio laureatas Kauno mišrus choras „Kamertonas“ (vadovas Kęstutis Jakeliūnas), Kauno Juozo Naujalio muzikos gimnazijos jaunimo styginių kvartetas „Mozaika“ (vadovė Ilona Klusaitė), Gailė Austėja Šamborskytė, Groningeno Hanze universiteto Princo Klauso konservatorijos studentė, kuriai akomponavo Tadas Rubis iš Lietuvos muzikos ir teatro akademijos.

Renginyje koncertavo ir Karaliaučiaus krašto kolektyvai: Karaliaučiaus miesto L.Rėzos lietuvių kultūros draugijos ansambliai „Penki vaikai“ ir „Gabija“ (vadovas Algirdas Karmilavičius), Asakavičių šeimos ansamblis iš Pilkalnio (Dobrovolsko), vadovas Jonas Asakavičius), Tilžės (Sovetsko) ir Ragainės (Nemano) ansamblis „Birutė“ (vadovas Kazimieras Kavolis), Tilžės ansamblis „Tilzita“ (vadovas Vladas Petrovas). Savo programą atliko Kauno folkloro klubas „Liktuzė“ (vadovė Jūratė Svidinskienė), daug kartų koncertavęs Karaliaučiaus krašte ir įvairiuose krašto renginiuose Lietuvoje.

Karalkrėslio kaimo turizmo sodyboje vyko nuotaikinga šventinė vakaronė, skambėjo poetės Rūtos Daujotaitės-Leonovos eilės.

Kitą dieną visi dalyvavo pažintinėje programoje Ožkabaliuose, kur yra Jono Basanavičiaus sodyba–muziejus, po to lankytasi Vinkšnupiuose, kur išlikusi dvaro sodyba, pabuvota totorių kapinėse. Jų paminkliniuose akmenyse yra net XVII a. įrašai. Dvaras ir kapinės primena lankytojams apie totorių bendruomenę, gyvenusią Lietuvoje nuo XVII a.

Emilija Algaudė Bukontienė

Paroda apie Kraupišką

Lazdynų (Krasnoznamensko) kraštotyros muziejuje, kur daug erdvės, kambarių ir eksponatų, atidaryta paroda „Pasivaikščiojimas po senąjį Uljanovą“. Paroda, kuri buvo eksponuojama Karaliaučiaus (Kaliningrado) Fridlendo vartų, Tilžės (Sovetsko) miesto istorijos muziejuje, skirta Kaliningrado srities 70-čiui ir 35-osioms Kraupiškio (Uljanovo) vidurinės mokyklos kraštotyros muziejaus metinėms.

Mokyklos direktorius Jurijus Uzercovas papasakojo apie parodos eksponatus, senąjį Kraupišką, kuris pirmą kartą paminėtas 1352 m. Gyvenvietėje 1554 metais buvo pastatyta bažnyčia, o 1772 m. pastatyta nauja. 1930 m. čia iškilo paminklas žuvusiems Pirmajame pasauliniame kare. Projekto autorius – skulptorius Stanislovas Kaueras, paminklo F. Šilieriui Karaliaučiuje autorius, o architektas – Fridrichas Larsas, suprojektavęs I. Kanto antkapį.

Nuo 1859 m. Kraupiške vyko savaitinės, o vėliau ir kasmetės mugės, veikė karuselės ir šaudyklos. Iki karo gyvenvietėje veikė 50 parduotuvių, 7 viešbučiai, 15

(Nukelta į 23 p.)

Vydūnas: Lietuviška tautiška dvasia

(Pabaiga. Pradžia Nr. 3 (220))

Žemiau baigiame publikuoti tekstą, kurį spaudai parengė Rima Palijanskaitė. Norėdama išlaikyti Vydūno dvasią, ji paliko ne vieną filosofo naudotą terminą, nors kai ką ir pritaikė šiuolaikiniam skaitytojui. Straipsnis skiriamas artėjančiam 150-ajam Vydūno gimtadieniui: 1868 metų kovo 22 d. jis gimė Jonaičiuose (Mažiuose) netoli Šilutės, mirė 1953 m. Vokietijoje, Detmolde, 1991 metų spalio 19 d. jo palaikai perlaidoti Lietuvoje, Bitėnų kapinėse.

Tam vieną paveikslą [pateikiu]. Lietuviai mėgdavo iš seniausių laikų labai valybai apsieiti. O jeib tankiai ir kūną galėtų valyti maudydamiesi, jie buvo įtaisę ypatingus tam dalykui butelius, vadindami juos pirtimi. Pamažu pirtys pradėjo prapulti, o šiandien lietuviai jau taip tankiai nebesivalo ir kūno nebemaudo.

Bet kas jiems tą paprotį išvarė? Senose knygose skaitom, kaip kunigai aitrojo (rūstavo) prieš šitą pagonišką ir didėjusį paprotį, kas savaitę bent kartą maudytis; o lietuviai tikėjo, kad tai pagoniškas [būdas]. Retai šiandien rasi vieną tų dainas keikiančių, nuobažnų-

jų, kurs dešimtuose metuose bent kartą savo kūno gerai šiltu ir šaltu vandeniu numazgojęs nebūtų. Dabar kitos tautos pradeda valybai elgtis, o nė vienas naujas butas miestuose nestatomas, kuriame nebūtų įtaisyta vieta maudytis.

Galiausiai dar kitokiu būdu lietuviška dvasia įžymi tapo. Lietuviai, ypačiai lietuvės bei lietuvaiteš, dabinos taip dailiais rūbais, ne tuo pasididžiudamos, bet parodydamos savo iš tikro gerą skonį, kad dar šiandien svetimtaučiai giria senus lietuviškus apdarus.

Bene tūlam tai nebus suprantama, kaip jau ir apdare žmogaus ypatybė pasireikšt galėtų, o būdas rėdytis visoj tautoj – tautos ypatybė. Tačiau taip [yra].

Berods mūsų dienoje esam mažumą atpratę žmogų visuose jo išsireiškimuose suprasti, tad tankiai matom, žmones menkiausiai veikia iš gylybės savo ypatybės, bet mieliau pagal kitų paveikslą; jie nesistenčia būti ir išrodyti, kas jie [iš tikrųjų yra]. Žmonės save niekina. Taip tankiai ir tarp lietuvačių. Nebesirėdo pagal senovės būdą, bet perka audinius ir siūdina pagal miesčionių būdą. Jos galvoja, jog taip poniškiau atrodys, o nepagalvoja, ar tai ir gražiau. Jos sukeičia tai kas gražu su tuo, kas kitų

dėvima, kurie poniškais laikomi. Kiekvienam ir kiekvienai tik tai gražiau pritinka, kas pagal prigimtį, pagal stoną, pagal tautą. Lietuvaitei vien pritinka, kas lietuviškas būdas dėvėti iš seno. Tik vien taip ji gražiau atrodo. Vis dažniau šioje dienoje randama raštuose, kuriuose klausimas apie gražumą ir dailę [gvildenamas], kad tie apdarai yra gražiausieji, kurie pagal žmonių skonį daryti. Vis raginama, idant būtų išsaugoti ypatingi rūbų dėvėjimo būdai. Nes tame pasirodo tautos gražumas ir skonis. O lietuviška tautiška dvasia savo ypatingą skonį yra išlavinusi.

Visa tai rodos dingio arba pradeda nykti, lyg tautiška dvasia būtų iš tikro mirštanti; betgi kaip kariška jėga kilo per tautos prispaudimą, taip tautiška dvasia su savo jėgomis kyla per dvasišką [jos] prispaudimą. Kvailiausias lietuviškos tautiškos dvasios prispaudimas per ilgą laiką nusidavė per lenkišką ir germanišką dvasią, dabar ypač bet per maskolišką. Kaip žmogus miege slegiamas laumės, didžiausioj kančioj pabunda, taip ir lietuviška tautiška dvasia. Juo daugiau spaudžiama, juo daugiau budri pastoja. O jei taip, kaip lietuviai atsigynė sename laike prieš pajungimą, dabar atsigins nuo tautiškos dvasios nuslopavimo, tad lietuviai neprapuls. Iš tikro šiandien jau bunda tautiška lietuvių dvasia. Jau bando išreikšti savo ypatybę savo raštuose, savo dainose ir giesmėse visos žmonijos akivaizdoje; jau ir pradeda moksle apsireikšti, ir kituose dalykuose, kurie pažymi lietuviškos dvasios turtingumą.

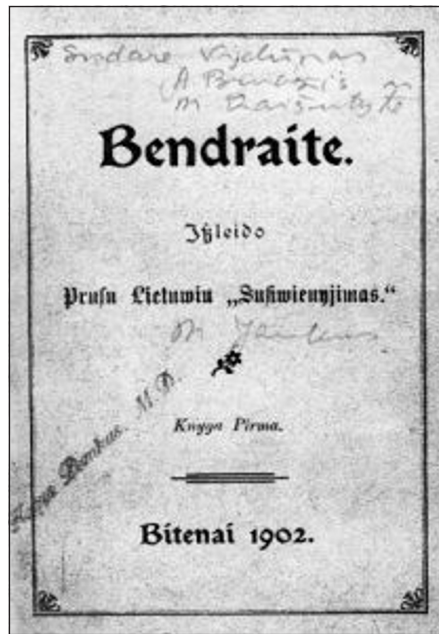
Jau per 100 metų šiam judėjimui, o [jis] tuo galingesnis, kuo daugiau lietuviai apsunkinami. Dar ir tuose vyruose apsireiškė

tautiški jausmai, kurie atrodė tautai buvo prapuolę. Daug vaikų mūsų tautos, kurie išreiškę savo dvasios ypatybę per svetimtaučių kalbą, pradėjo skaudžiai just, kaip svetima kalba lyg koks nepritinkamas rūbas, kuriame negali smagiai apsisukti, dar daugiau – [tai tarsi rūbas], kursai lyg koks painiojimas nuskriaudžia visas dvasiškas jėgas. O kurs tai junta, o neišlavintas prigimtojų kalboj, kaip jam turi būti sunku dėvėti svetimtaučių dvasišką lyčyną! To nepajunta, kuris visai nuskandinęs savo dvasią svetimųjų dvasių jūrėse; jis kvailiausiai vergystei pasidavęs, o toksai tai dar [svetimtaučiams] padeda ir savuosius pavergti.

Bet tautiška dvasia dar ir kitaip gyva pasirodo. Atsiranda vyrų ir moterų, kurie nepailsdami dirba, jeib juose patvirtėtų tauta ir su jais kiltų visa tauta. Tie vyrai ir moteros ne vien pradėjo savyje auginti savo lietuvišką ypatybę ir kitiems ją savo raštuose apreikšti, ne – jie iš praeities ir dabartinės [Lietuvos], kas vien lietuviška, tiek išlaisvino nuo svetimtaučių apklodžių [tautos dvasią], kad vis daugiau išreiškė, kas lietuvių tautos turtas žmonijoje.

Kas ypatiskai lietuviška iš senovės, tai yra jos tautiškos dainos ir pasakos. Jas rankiojo, platino po pasaulį, kad kiekvienas pamatytų, kaip dar gyvuoja lietuvių ypatybė.

Dar ką kitą čionai svarbu paminėti. Seniai jau numanė mokslinčiai, kad dainos ir pasakos – ne tik taip lyg koks pasibovyjimas, bet kad jose ką svarbesnio reikia numanyti. Taip ir mokslinčius vokiečių Wilhelm Grimm, kurs daug vokiškų pasakų yra surankiojęs, išsitarė, kad visose pasakose yra liekanų labai seno tikėjimo, kuris per paveikslus ištartas. Bet aiškiai ir akylai žiūrįs [gali] išvysti anas svarbias liekanas iš žilos senovės. Taip anas garsus mokslinčius [sako].

Knygelė apie Lietuvą „Bendraite“. Sudaryta iš Vydūno, Anso Bruožio ir Martos Raišukytės straipsnių.

O kaip šiandien lietuviai užsiėmę kuo daugiau surinkti senų pasakų ir dainų, tai ir vis daugiau išmano, kokie gilūs tautiški susipratimai pasakose ir dainose paslėpti. Jose tautiška dvasia lyg į savo širdį žvelgusi ir parodžiusi visiems akivaizdžiai ką joje slėpusi; bet kad savo švenčiausio svarbumo nežinėjams nepaduotų apjuokai, ji ne atvirai jį parodo, bet lyg per mįslę duoda suprasti.

Kad žmonės pasakoja [pasakas] arba kad dainuoja, retasis pastebi, kad anie žodžiai, kuriuos žmonės be jokio svarbumo išitaria – lyg neišmatuojamai gilaus šulinio dangtis, kad pasakos ir dainos [yra] atspindėjimas svarbių tautiškų atsitikimų ir jos stovio bei būvio.

Bet šiandien ir tarp lietuvių jau vis daugiau tokių yra, kurie aną pažinimą įgiję, o gana – [kurie yra jį] ištarę. Tokiuose lietuviuose tautiška dvasia lyg į savęs išpažinimą parėjusi. Bet kad tauta taip toli [pažengusi], tai ženklas, kad ji ne į išnykimą linksta. Reikia betgi vis daugiau didžiam skaičiui šitą pažinimą suteikti. Pageidautina todėl, kad surinktos pasakos ir dainos

būtų platinamos ir skaitomos arba dainos dainuojamos. Taip tesiranda ir gilesnis jų išmanymas. Taip vien ir nyksta tie, kurie iš nesupratimo peikia dainas.

O tūlieji užsiėmė ir dainas pranešti žmonėms, jeib galėtų stebėtis gražumu to, kas ypatiskai lietuviška.

Taip kyla lietuviška tautiška dvasia, lyg umaru norėtų stotis į eilę kitų tautų visu savo gražumu ir visu savo turtu. O kad vienas ar antras tautiškos dvasios įrankis, tai yra vienintelis žmogus, ir nyksta iš šio amžiaus, vėl vis randasi kiti, kurie ano vietą užpildo vis tuo pačiu matu, lietuvių tautos užduotį žmonijoje atlikti.

Kad tai betgi kuo tobuliau nusiduoti galėtų, reikia visiems to pažinimo, kad joku kitu būdu taip aiškiai nepasireiškia žmogaus dovanos, kaip per prigimtą kalbą, tai ta forma, per kurią lietuviška dvasia tobulai pasirodo. Juk kalba [yra] dvasios sąnarys, lygiai kaip burna su liežuvio – kūno. Kaip kalbėsi be liežuvio!

O kaip galingai jau lietuviška tauta apsireiškusi yra, kaip labai ji įžymi pastojusi, tas iš to matoma, kad juo toliau, juo daugiau visos kitos tautos pradeda rūpintis dėl lietuvių. Tai tyrinėja jų kalbą, tai jų būdą, jų praeitį, jų ypatybes. Daugel mus peikia, menk mus tegiria. Nieko betgi nėra į nuostolį. Lietuviška tautiška dvasia auga iš dienos į dieną. O kadangi auginama ne meilingu saugojimu, bet skriaudimu, tai ji tarpas kaip tikra žiemos sėkla, kuri vėtrą ir šaltį iškentėti turi, kuri tik retai tepasidžiaugia saulės spinduliais. Bet dėl to tokia sėkla ir geresnė už vasaros grūdą, kadangi turėjusi sunkią jaunystę.

(Straipsnis spausdintas leidinyje „Šilainės kraštas“ 2017 metų kovo mėn.)

Darius Kuolys

(Pabaiga. Pradžia Nr. 3 (220))

„Metuose“ išdėstoma ir tautos pasipriešinimo, atsilaikymo, išlikimo programa. K. Donelaitis ragina lietuvinius nesusitaikyti su jiems primetama tikrove, likti ištikimais savo papročiams, neišsižadėti savo tapatybės. Maištingas yra jau pats Vyžlaukio pavadinimas. Tokiu valsčiaus pavadinimu poetas ne tik metė iššūkį vokiečių valdininkams, kurie, pasak to meto lietuvių tautosakos, „lietuvinką už vyžą laiko“, bet ir maištavo prieš patį Prūsijos karalių. Mat valdovas 1724 metų įsaku buvo uždraudęs savo karalystėje avėti vyžas – iš liepų karnų pintą tradicinį lietuvių valstiečių apavą. „Karališka gromata“ skelbė, kad su vyžomis neleidžiama eiti į bažnyčią, dvarą ir baudžiavą, o jeigu kas su vyžomis ateitų į miestą, tas „per budelį tur ant subinės plaktas būti“. Tuo metu K. Donelaitis iškėlė vyžas kaip tautiškumo, lietuvių tapatybės ir ištikimybės protėviams ženklą ir kvietė tautiečius nepaklusti karaliui – nesigėdyti ir neatsisakyti vyžų: „O tasai, kurs užgimdams būru prasidėjo, / Gėdėtis vyželių būriškų neprivalo“.

Tolminkiemio klebonas, kaip ir XVI amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės intelektualas Mikalojus Dauša, laikė gimtąją

Donelaičio kodas

kalbą prigimties dalyku ir glaudžiai siejo ją su žmogaus morale, su Dievo duota tvarka. Gimtoji kalba „Metuose“ iškeliamą kaip svarbiausia tautinės tapatybės dalis. K. Donelaičio teigimu, atsiskęš savo kalbos, papročių, tikėjimo, lietuvis prarandą dorovę ir griaunąs moralinę pasaulio tvarką. Kad išliktų savimi, jis visų pirma privaląs būti doras, „viežlybas“ – sąžiningai ir teisingai gyventi.

„Viežlybumo“ sąvoka lietuvių poetas nusakė tai, ką senovės graikai ir romėnai vadino žmogaus garbingumu, kilnumu, moraliniu grožiu. Taigi nelaisviems lietuvių valstiečiams K. Donelaitis kėlė tokį patį dorybės, garbingumo reikalavimą, kokį Homeras ir Vergilijus kėlė savo herojams – kilmingiems graikams ir romėnams. „Viežlybumą“ poetas priskyrė tradiciniam lietuvių būdui, jo papročiams ir teigė socialiai pažemintų tautiečių moralinį pranašumą prieš vokiečių valdininkus, diduomenę ir atvykusius kolonistus. Taip stengtasi pažadinti nelaisvų žmonių tautinę savigarbą ir žmogiškąjį orumą, paskatinti juos vertinti ir saugoti paveldėtą gyvenimo būdą.

Vokiečių valdininkų savivalė ir Lietuvos kolonizavimas „Metuose“ vaizduojami kaip blogis, su kuriuo Vyžlaukio lietuvinkai nelinkę susitaikyti. Epo būrai drauge su pasakotoju atvirai piktinasi juos niekinančiais „ponpalaikiais“. Įsidėmėtina: lietuvinkai pažeminiui priešinasi, įžeidinėjami atsikerta. Epe lietuvis baudžiauninkas, tarsi Apšvietos intelektualas, drąsiai smerkia dvaro valdytojo žiaurumą, primena jam prigimtą žmonių lygybę, valdžios pareigą tarnauti teisingumui.

K. Donelaitis kaip dar vieną lietuvininkų tapatybės bruožą iškelia labai stiprų ryšį su gamta.

Pasak filosofo Vydūno, „Metuose“ išryškėja lietuvių pagarba ir užuojauta gyvybei, sugebėjimas matyti ir jausti gamtos ir pasaulio gyvumą. Pasaulį Tolminkiemio poetas vaizduoja kaip šventovę. Gamta čia – lyg simfonija, skambanti Dievo garbei. Ji visada dora, išmintinga, teisinga. Su gamta sutapęs žmogus bus taip pat doras ir teisingas, nes gamta jį priartina prie Dievo. K. Donelaitis kviečia būrus stebėti laimingus, Kūrėją giesmėmis šlovinančius paukščius ir sekti jais, mokyti iš jų pasitenkinti ir džiaugtis duotu gyvenimu.

K. Donelaitį išaugino Prūsijos lietuvių kultūros tradicija: religinė raštija, tautosaka, šios tradicijos išsaugota gyva tautinė savivertė ir savigarbą. Jo kūrybą taip pat veikė XVIII amžiaus Apšvietos kultūra: jos dėmesys Antikai, žemiesiems luomams, gamtos pasauliui. Tuo metu ne vienas Vakarų Europos poetas vaizdavo valstiečių gyvenimą gamtos apsuptyje. Tačiau K. Donelaičio epas buvo unikalus. Tik Prūsų Lietuvos poetas, būdamas intelektualas, sugebėjo susitapatinti su valstiečių bendruomene. Tik jis pasakojo apie žemdirbio darbą ir buitį iš paties valstiečio pozicijų, žvelgė į gamtą valstiečio žvilgsniu. „Metuose“ pirmąsyk valstietis baudžiauninkas buvo pavaizduotas kaip savarankiška asmenybė, kaip visos tautos atstovas, gyvenimo išmintis dėstyta šurkščia žemdirbio kalba.

Po poeto mirties paskelbti „Metai“ XIX šimtmečiuje priminė lietuvių tautos kūrybinę galią tiek pasaulio tautoms, tiek savimi išlikti siekusiems lietuviams. K. Donelaičio apsisprendimas veikė vėlesnių lietuvių rašytojų pasirinkimus, viešas laikysenas ir taip atvėrė

lietuvių kultūrai ateitį. „Metai“ liudijo, kad per amžių sukrėtumus lietuviybė išliko gyva ir kūrybinga. Ir Prūsijoje, ir Rusijos imperijoje gyvenusiems lietuviams tai buvo stipriausias kalbinis, kultūrinis argumentas tautos egzistencijai tęsti, lietuviybei įsipareigoti.

Jau caro valdžiai uždraudus lietuvių spaudą lotyniškais rašmenimis, Rusijos mokslų akademija Peterburge 1865-aisiais išleido vokiečių kalbininko Augusto Šleicherio parengtą mokslinę K. Donelaičio raštų knygą. Ją lietuvių studentai su pasididžiavimu skaitė Maskvos, Peterburgo ir Varšuvos universitetuose. Kiek vėliau lygindamas K. Donelaitį su Dante, Maironis pripažino esminę Prūsijos poeto įtaką jo, lietuviškai rašančio kūrėjo, apsisprendimui, sykiu – ir visam tautiniam lietuvių atgimimui:

Jis ne tik buvo lietuvis, kaip Kantas ir kiti, bet gerai ir rašė lietuviškai, rašė dar tuomet, kuomet apie Lietuvos atgimimą tik nedaugelis išrinktųjų nedrąsiai svajėjo. Donelaitis mūsų vardą pakėlė aukštai svetimtaučių akyse. <...> Bet dar daugiau sužadino pačiuose lietuviuose savimi pasitikėjimą ir tėvynės meilę. Aš patsai nors anksti pamylėjau Lietuvą, bet šiaip, nedrįsdamas tuo per daug pasirodyti. Bet kuomet Mickevičiaus veikaluose išskaičiau žinęlę, kaip Lietuva turi didį savo poetą, kursai jau apie du šimtu metų puikiai apdainavo Lietuvą, kuomet dar nei Mickevičiaus, nei Šilerio, nei Getės dar nebuvo raštų, tuomet pradėjau didžiutis, kad ir aš lietuvis. Man rodos, kad ne vienas iš mūsų savo praeity atsimeina Donelaičio vardą, kursai prakalbėjo į jo širdį ir jausmus. Tokie mūsų praeities vardai daug nusveria. Drąsiau žmogui kovoti, kuomet jis jaučiasi ne vienas. <...> tai dvasios milžinai, tai žvaigždės, kurios

aukštai šviečia ir kelių rodo.

Taigi Maironis mums liudija, kad būtent K. Donelaitis drąsino lietuviybę Didžiojoje Lietuvoje, ragino ją išeiti į viešumą. Tolminkiemio poetas brandino nepriklausomų lietuvių kartą. Jo kūrybos jėga veikė ne tik Maironį, bet ir rašytojus modernistus – Igną Šeinių, Sofiją Kymantaitę-Čiurlionienę, Kazį Binkį.

XX amžiaus viduryje Lietuvos valstybei žlugus, vėl gręžtasi į „Metus“. Vydūnas po Antrojo pasaulinio karo aiškino lietuvių išeivijai K. Donelaičio epą kaip tautos išlikimo programą. Šios programos gaires nepriklausomybę atgavusiems Lietuvos žmonėms dar kartą priminė Vydūno mokinė profesorė Marija Gimbutienė. 1993-aisiais apsilankiusi Lietuvoje, kaip kadaise būrams K. Donelaitis, ji kalbėjo: tautai, kad išliktų savimi dabarties pasaulyje, būtinas stiprus moralinis stuburas, ir laisvam žmogui svarbu nenutraukti ryšio su gimtos žemės gyvybinėmis jėgomis, su tautos atmintimi, išsaugoti žemės šventumo jausmą.

„Donelaičio „Metuose“ esam lyg namuose, turim namus. Donelaitis gandrų pavyzdžiu mus moko namus taisyti – moko valstybę, moko šeimą“, – sako šiaudien Viktorija Daujotytė. „Metus“ mūsų dienomis atranda ir kitos pasaulio tautos: Prūsijos poeto epas neseniai išverstas į italų, ispanų, prancūzų kalbas, net du nauji vertimai pasirodė rusų kalba. K. Donelaičio kūrinys keliama žmogaus ir pasaulio darnaus sugyvenimo klausimai – svarbūs dabarties visuomenėms.

Tekstas skelbiamas iš naujausio literatūros vadovėlio: Dainora Eigminienė, Asta Karaliūtė, Darius Kuolys ir kiti, Skaitiniai, 9 klasė, II dalis, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016.

Paroda apie Kraupišką

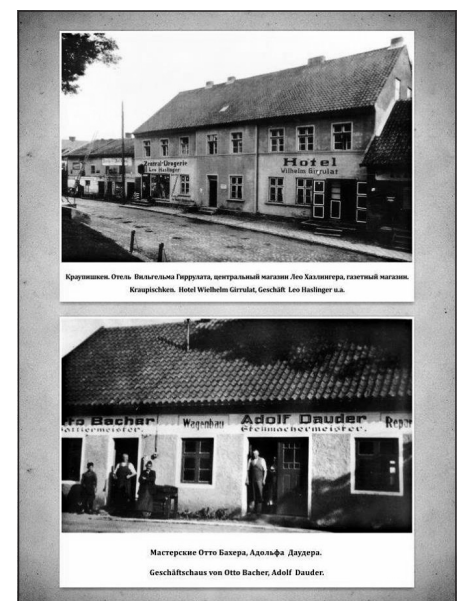
(Atkelta iš 19 p.)

kavinių ir restoranų, „Mercedes – Benz“ aptarnavimo stotis, 2 mokyklos, 2 bankai, vaistinės, laikrodžių dirbtuvės, oranžerija, amatininkų dirbtuvės. Bažnyčios parapijai priklausė 62 kaimai. Visa tai atsispindi fotonuotraukose.

Direktorius papasakojo apie dabartinę Kraupišką (Uljanovą), mokyklą, kurioje mokosi 179 mokiniai iš 4 rajonų. Buvo eksponuojamos stendas, skirtas dabartiniam miesteliui.

Parodos atidarymo proga kalbėjo Lazdynų muziejaus direktorė Liudmila Litvinova, administracijos viršininkas Sergejus Šapovalovas, kultūros centro direktorė Olga Šachova, srities dūmos pirmininko pavaduotoja Tatjana Kliučnikova, Ragainės kultūros rūmų direktorė Olga Vlasova, Lazdynų vidurinės mokyklos mokytoja Inesa Moskalenko. Apie parodą išleistas buketas, magnetukas, dekoratyvinė lėkštė su Kraupiško vaizdais.

Emilija Algaudė Bukontienė

Paroda sulaukė daug dėmesio. Autorės nuotraukos.

Учимся говорить по-литовски

(Продолжение. Начало в Но. 3(216))

В предыдущих выпусках журнала (2017 март №1 и 2017 июнь №2) мы начали изучать грамматические особенности глагола, обсудили неопределенную форму. На этот раз мы предлагаем изучить спряжение глаголов изъявительного наклонения. **Изъявительное наклонение** выражает положительное или отрицательное действие, которое действительно происходит, происходило или будет происходить. У него четыре времени: **настоящее, прошедшее кратное, прошедшее мно-**

гократное и будущее время. Предлагаем повторить глаголы, проследить, как изменяются их окончания.

Настоящее время. Настоящее время указывает на действие, которое происходит во время речи или постоянно.

Сделайте упражнение и проверьте, умеете ли правильно подобрать окончания настоящего времени.

I. Неопределённые формы глагола, данные в скобках, поставьте в настоящем времени.

1. Aš (kalbėti). 2. Aš (norėti). 3. Aš (prašyti). 4. Mes (kalbėti).

5. Jūs (kalbėti). 6. Mes (prašyti). 7. Jūs (prašyti). 8. Mes (norėti). 9. Jūs (norėti). 10. Tu (kalbėti). 11. Tu (norėti). 12. Tu (prašyti). 13. Jis, ji (kalbėti). 14. Jis, ji (norėti). 15. Jis, ji (prašyti).

II. Подберите подходящую форму глагола настоящего времени.

1. Aš klausti, klausiamo, klausiu. 2. Tu klausti, klausi, klausiate. 3. Jis, ji klausi, klausiamo, klausia. 4. Mes klausiamo, klausi, klausia. 5. Jūs klausiamo, klausiate, klausia. 6. Aš lankai, lanko, lankau. 7. Tu lanko, lankau, lankai. 8. Mes lanko, lankome, lankote. 9. Jūs lankome, lankote, lanko. 10. Jie, jos lankome, lanko, lankai. 11. Aš dirbi, dirbu, dirba. 12. Tu dirbate, dirbi, dirba.

Прошедшее кратное время. Прошедшее кратное время обозначает в прошлом происходившее время или бывшее состояние.

III. Неопределённые формы глагола, данные в скобках, поставьте в прошедшем кратном времени.

- Aš (kalbėti, prašyti, norėti, klausti)
 Tu (kalbėti, prašyti, norėti, klausti)
 Jis, ji (kalbėti, prašyti, norėti, klausti)

- Mes (kalbėti, prašyti, norėti, klausti)
 Jūs (kalbėti, prašyti, norėti, klausti)
 Jie, jos (kalbėti, prašyti, norėti, klausti)

IV. Найдите и подчеркните глаголы прошедшего кратного времени.

- Aš gyvenu, gyvenau, dirbu, dirbau, prašau, prašiau, pasakoju, pasakojau;
 Tu gyveni, gyvenai, dirbi, dirbai, prašai, prašei, pasakoji, pasakojai;
 Jis, ji gyveno, gyvena, dirbo,

Vienaskaita/ Единственное число				Daugiskaita/ Множественное число			
Asmenuotė/ Спряжение							
	I	II	III		I	II	III
aš/ я	-(i)u einu/ иду klausiu/ спрашиваю	-iu stoviu/ стою	-au prašau/ прошу	mes/ мы	-(i)ame einame/ идем klausiamo/ спрашиваем	-ime stovime/ стоим	-ome prašome/ просим
tu/ ты	-i eini/ идешь klausi/ спрашиваешь	-i stovi/ стоишь	-ai prašai/ просишь	jūs/ вы	-(i)ate einate/ идете klausiate/ спрашиваете	-ite stovite/ стоите	-ote prašote/ просите
jis/ он ji/ она	-(i)a eina/ идет klausia/ спрашивают	-i stovi/ стоит	-o prašo/ просит	jie/ они jos/ они	-(i)a eina/ идут klausia/ спрашивают	-i stovi/ стоят	-o prašo/ просят

Vienaskaita/ Единственное число		Daugiskaita/ Множественное число	
aš/ я	-(i)au ėjau/шел, шла, klausiau/ спрашивал, спрашивала, stovėjau/стоял, стояла, prašiau/ просил, просила	mes/ мы	-ome, -ėme ėjome/шли, klausėme/ спрашивали, stovėjome/ стояли, prašėme/просили
tu/ ты	-ai, -ei ėjai/шел, шла, klausėi/ спрашивал, спрашивала, stovėjai/стоял, стояла, prašėi/ просил, просила	jūs/ вы	-ote, -ėte ėjote/шли, klausėte/ спрашивали, stovėjote/ стояли, prašėte/просили
jis/ он ji/ она	-o, -ė ėjo/шел, шла, klausė/ спрашивал, спрашивала, stovė- jo/стоял, стояла, prašė/просил, просила	jie/ они jos/ они	-o, -ė ėjo/шли, klausė/спрашивали, stovėjo/стояли, prašė/просили

dirba, prašė, prašo, pasakoja, pasakojo;

Mes gyvename, gyvenome, dirbame, dirbome, prašome prašėme, pasakojame, pasakojome;

Jūs gyvenate, gyvenote, dirbate, dirbote, prašėte, prašome, pasakojote, pasakojate;

Jie, jos gyvena, gyveno, dirba, dirbo, prašė, prašo, pasakojo, pasakoja.

ОТВЕТЫ

I.

1. Kalbu 2. Noriu 3. Prašau 4. Kalbame 5. Kalbate 6. Prašome 7. Prašote 8. Norime 9. Norite

10. Kalbi 11. Nori 12. Prašai 13. Kalba 14. Nori 15. Prašo.

II.

1. Klausiu. 2. Klausi 3. Klausia. 4. Klausiamė 5. Klausiate 6. Lankau. 7. Lankai. 8. Lankome 9. Lankote 10. Lanko 11. Dirbu 12. Dirbi.

III.

Aš kalbėjau, prašiau, norėjau, klausiau;

Tu kalbėjai, prašei, norėjai, klausėi;

Jis, ji kalbėjo, prašė, norėjo, klausė;

Mes kalbėjome, prašėme, norėjome, klausėme;

Jūs kalbėjote, prašėte, norėjote, klausėte;

Jie, jos kalbėjo, prašė, norėjo, klausė.

IV.

Aš gyvenau, dirbau, prašiau, pasakojau;

Tu gyvenai, dirbai, prašei, pasakojai;

Jis, ji gyvena, dirbo, prašė, pasakojė;

Mes gyvenome, dirbome, prašėme, pasakojome;

Jūs gyvenote, dirbote, prašėte, pasakojote;

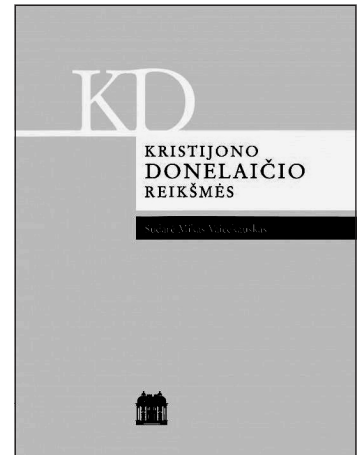
Jie, jos gyvena, dirbo, prašė, pasakojė.

(Продолжение следует)

„Kristijono Donelaičio reikšmės“

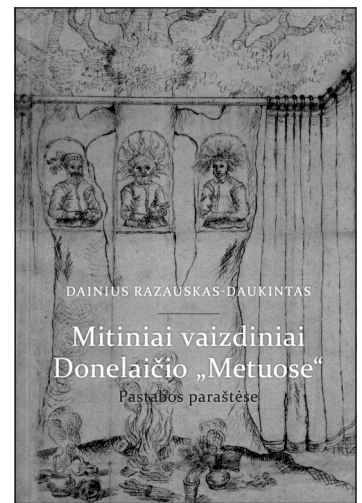
Straipsnių rinkinį sudaro Romos Bončkutės, Carmen Caro Dugo, Adriano Cerri, Liucijos Citavičiūtės, Rūtos Eidukevičienės, Jolantos Gelumbeckaitės, Vladimiro Gilmanovo, Rolando Kregždžio, Almos Lapinskienės, Rimvydo Laužiko, Ingės Lukšaitės, Kęstučio Nastopkos, Rimos Palijanskaitės, Dariaus Petkūno, Nerijos Putinaitės, Dainiaus Razausko, Žavintos Sidabraitės, Viktorijos Šeinos, Vaido Šeferio, Marijaus Šidlausko, Akselio Ernsto Valterio, Jekaterinos Zykovos ir Vilmos Zubaitienės straipsniai.

Straipsnių rinkinyje pristatoma itin margą Kristijono Donelaičio tyrimų problematika – istorinis, kultūrinis ir literatūrinis kontekstas, šiuolaikinė jo kūrybos analizė, atminimo recepcija ir įamžinimas, kūrybos įvaizdinimas, vertimo į užsienio kalbas istorija ir problematika, kalbos ypatybių tyrimai, mitiniai vaizdiniai ir kt., apibendrinami jau atlikti lietuvių literatūros klasiko aplinkos, kūrybos tyrimai ir brėžiamos gairės tolesnėms studijoms. Dalis straipsnių yra analitiniai tyrimai, dalis pristato naujausius tyrimus, atspindi naujausias metodologines prieigas prie Donelaičio kūrybos, dalis yra diskusinius klausimus keliantys probleminiai tekstai, esama itin netikėtų atradimų, reikšmingai papildančių donelaitianą, kuri lietuvių literatūrologijoje turi jau susiformavusias tradicijas.

„Mitiniai vaizdiniai Donelaičio „Metuose“

Dainius Razauskas-Daukintas: „Pažymėtina, kad Donelaičio „Metai“ prasideda saule ir pasauliu (Jau saulelė vėl atkoptama budino svietą), gamtos ciklais, metų ratais ir patys sudaro ištisą „metų ratą“, kuriam vienašyk apsisukus, vėl ateina pavasaris ir t. t. O baigiasi - Dievu, kurio nors ir prašoma malonės beprasidedantiems naujų metų darbams, bet pats jis „metų ratui“, laiko ciklams nepriklauso. Taigi Donelaičio Metai ne šiaip tuščiai be galo sukasi, bet pereina ir perveda skaitytoją nuo nepaliaujamo žemiškųjų „ratų“ sukimosi, nesibaigiančio judėjimo, laiko tėkmės prie dangiškosios, dieviškosios rimties. Pasitelkiant rato įvaizdį, - nuo besisukančio, nuolat judančio, tekančio tekinio, ratlankio prie stabilios stebulės ir nejudančios, visad rymančios, ratui nepriklausančios ir kartu jį remiančios ašies. Ir tuo būdu mena ne tik begalinį pergimimą (amžinąjį vėl), bet ir galutinį Išsivadavimą, atsidavus Tam, kurs visad rymo vidur kasdienybės šurmulyje, jo nepaliečiamas ir jam nepavaldu. Šia prasme galima tarti, kad Donelaičio Metai, be visa ko kito, turi ir soteriologinį dėmenį, kurį nejučia mena pačia savo struktūra“.

Kelio į Vasario 16-osios aktą pradžioje

Vytautas Šilas

Mažosios Lietuvos tyrėjas,
Mažosios Lietuvos reikalų
tarybos pirmininkas

(Pabaiga. Pradžia Nr. 3 (220))

1888 m. lapkričio mėnesį Vincas Kudirka iš Varšuvos pranešė M. Jankui į Bitėnus apie sumanytą leisti naują laikraštį – *Varpą* ir pakvietė jį būti atsakomuoju redaktoriumi „prieš vyriausybę ir ekspeditoriumi į užrubežį“. Jam sutikus, pirmieji šio literatūros, politikos ir mokslo žurnalo numeriai išėjo 500 egzempliorių tiražu (ėjo Tilžėje, Ragainėje ir vėl Tilžėje). Knygoje cituojamas žurnalisto, *Varpo* redaktoriaus Juozo Bagdono tvirtinimas: „kiekvienas *Varpo* egzempliorius, patekęs į Rusijos okupuotą Lietuvą, ėjo iš rankų į rankas ir taip pasiekdavo apie 7000 skaitytojų akis“. *Varpas* kėlė lietuvių tautos savarankiškumo, tautinės kultūros, demokratijos, žmogaus teisių principus, susiedamas juos su ekonominės veiklos poreikiais; žemės reforma, kreditavimu, smulkiuoju verslu, mokyklos ir sveikatos reikalais. Jis ragino lietuvius pasikliauti savimi, stengtis sustiprėti ekonomiškai, pabrėžė Rusijos carizmo daromą skriaudą lietuvių tautai.

Didesnė dalis lietuvių liberalų inteligentų, tautinio sąjūdžio veikėjų negatyvios dvasininkijos poziciją smerkiančios archyvinės medžiagos, patiems vengiant konfliktuoti su Katalikų bažnyčia, liko gulėti žurnalų *Varpo* ir jo priedo *Ūkininko* redakcijų archyve. Dalį jų dr. A. Matulevičius publikuoja savo knygoje. Pavyzdžiui, J. Basanavičius, kuris lietuvių vienybės vardan vengė užgauti kunigus, straipsnyje *Lietuvos lenkintojų*

J. Matulevičius (trečias iš dešinės) su bendražygiais 2005 metais.

kompanija rašė apie kunigų, tarp jų vyskupo, bendradarbiavimą su polonizacijos vykdytojais (anot kunigo Juozo Novicko, „lietuviai inteligentai esą didžiausi bedieviai, kurie naudojasi lietuviškomis knygomis ir laikraščiais tik bedievystei platinti: juos reikia visokiais būdais persekioti“).

Tos lietuvių dvasininkijos dalies, kuri vienokiu ar kitokiu būdu dalyvavo tautiniame sąjūdyje nuomonę atspindi cituojamas kunigo Marcijono Povilo Jurgaičio 1889 m. laiškas, kuriuo jis prašo M. Jankaus atsiųsti 60 egzempliorių *Varpo* ir ragina inteligentus ir dvasininkus nesivaidyti, vienyti ir gyventi taikiai, nepaisant tikėjimo ir pasaulietinių dalykų skirtumų – *Tuokart Dievas bus su mumis, priešininkai atradę tarp mūsų vienybę, neįkšs*. Beje, mažlietuvių ir didlietuvių atgimimo veikėjai ne tik susirašinėjo laiškais, bet ir yra suėję kartu, pavyzdžiui, 1892 m. Mažosios Lietuvos veikėjo Jono Smalakio ūkyje Didžiuosiuose Algaviškiuose mažlietuvių ir didlietuvių vienybės

klausimams aptarti susitiko Vincas Kudirka, Petras Kriaučiūnas, Enzys Jagomastas, Jurgis Lapinas, Martynas Jankus - iš viso apie 30 žmonių. Apie tai knygoje nepastebėjau nė užuominos (gal akademinėse bibliotekose apie tai autorius neužtiko jokių žinių arba tiesiog pamiršo įrašyti).

Knygos skyrelyje apie didlietuvių ir mažlietuvių inteligentijos ryšius knygos autorius aptaria daug mažlietuviams nusipelnusio vokiečio demokrato Jurgio Zauerveino (Georg Sauerwein) veiklą. Tai intelektualas, gynęs Mažosios Lietuvos lietuvių bendruomenę nuo suvokietinimo, aktyvus *Birutės* draugijos narys, kvietęs lietuvininkus neatsižadėti savo gimtosios kalbos, bendravęs su mažlietuvių spaudos leidėjais M. Šerniumi, J. Mikšu, M. Jankumi, didlietuvių veikėjais J. Basanavičiumi, J. Šliūpu, A. Višteliu. Plačiau lietuvių visuomenei J. Zauerveinas labiausiai žinomas kaip Mažosios Lietuvos himnu tapusio eilėraščio „Lietuviais esame mes gimę“ autorius.

Daugelis aušrininkų ir varpininkų rankraščių, kuriuos šios knygos autorius panaudojo ir gausiai cituoja, yra jo rinkti ir tirti studijuojant Vilniaus universitete, vėliau ta medžiaga kartas nuo karto buvo papildoma. Suprantama, jų neskelbti raštai dėl griežtos cenzūros sovietmečiu buvo sunkiai prieinami mokslininkams. Tai, kad A. Matulevičius buvo Istorijos ir filologijos fakulteto Studentų mokslinės draugijos (SMD) pirmininkas ir Vilniaus universiteto SMD pirmininko pavaduotojas, palengvino kelią jam gauti Lietuvos Mokslų Akademijos prezidento akad. prof. dr. Juozo Matulio, Vilniaus universiteto rektoriaus akad. prof. dr. Jono Kubiliaus ir kitų aukštųjų pareigūnų leidimus rinkti tokios nepageidaujama „slidžios“ temos

archyvinę medžiagą ir ją tirti. A. Matulevičius norėjo rašyti disertaciją nacionalinio judėjimo tema, tačiau Istorijos instituto vienas vadovų akad. prof. dr. Juozas Jurginis draugiškai patarė jos neplėtoti – netgi jis pats nesiimęs jos nagrinėti. Tuomet A. Matulevičius ėmėsi tirti mažai žinomą Mažosios Lietuvos istoriją, kurią buvo pradėjęs gvildinti dar būdamas studentu. Dėl itin įtempto istoriko darbo Enciklopedijų (buvo vyresnysis mokslinis redaktorius) leidybos įstaigose (1972-2015m.) dr. A. Matulevičius tik išėjęs į pensiją rado laiko apibendrinti ir parengti spaudai aušrininkų, varpininkų ir dvasininkų korespondenciją, lietuvių tautinio atgimimo klausimų medžiagą.

Veikalą *Tautos žadinimo šaukliai* kokybiškai išleido nedidelė

Dr. Algirdas Matulevičius

similės irgi galėjo būti didesnės, kad smalsus skaitytojas galėtų paskaityti kiek nors jų teksto. Pasižadavau dažnai cituoti mažlietuvių laikraščio *Lietuviška Ceitunga* faksimilės. Dar būtų smalsu pamatyti vieno kito rankraščio (laiško) nuotraukų – jų neįdėta nė vienos. Tačiau gerai nuteikė į viršlapius įdėti istoriškai sietinų 1918 metų Vasario 16-osios – Didžiosios Lietuvos Nepriklausomybės Aktas, išspausdintas vasario 19 dieną laikraštyje *Lietuvos Aidas*, taip pat Vokietijos valstybiniame archyve 2017 m. prof. Liudo Mažylio rasto Akto rankraštis originalas, visuomenės ir kultūros veikėjų portretinės nuotraukos (manyčiau, jos galėjo būti kiek didesnės, ne enciklopedinio formato, tą pabrėžčiau ypač dėl prof. F. Kuršaičio (uot r a u k o s) . Įdėtos žurnalų *Aušros*, *Varpo* ir *Ūkininko* fak-

Metas I. Sausis 1889 m. **Num. I.**

VARPAS

literatūros, politikos ir mokslo mėnesinis laikraštis.

* Varpas* leidžiamas Tilšėje 30. kiekvieno mėnesio. Metinė prekė su pristatymu
Rusijoje 4 rubl.
Prūsijoje 4 mark.
Amerikoje ir kitur 5 mark.

Aprašiniai: „Varpas“ kasdienis už kiekvieną ketvirtą dalytį eilutę smulkiu raštu spausta 20 pfon. arba 10 kap. priimami „Varpas“ redycajje Būdnės perLampūnų, Ostreosen.

Įtampa! Naujas laikraštis, į gr. – Varpas, V. Kapaš. – Antanas Valys, Jonas L. . . . – Sunandojimas medžio, J. Seidaras. – Audiatur et altera pars. – Iš tėvyniškos dienos, a. b. – Hygiėnos, Hygiėnos tarnas. – Literatūriška peržvalga. A. z. – Iš visur. Būdris. – Politika. – Muzika. – Iš produktišku turgavieciu. – Pasarga redycaj. – Aprašiniai. – Iš bulletinu Vilniaus meteorologiskos observatorijos.

Naujas laikraštis.

Tose zalyse, kur zodis lūsas, kur aiszkini-
mas ir platinimas tautišku idėju neranda trūki-
nimo; kur beveik kiekviena dalis dvasišku turtu
žmonijos turi savo organą, per kurį platinasi ir
didinasi; kur laikraszczi skaitomi yra sziintaie, –
pasirodymas naujo laikraszczi neturi tokio svar-
bumo, kaip pas mus. Szendzienszkaime musu pa-
dejime pasirodymas naujo laikraszczi turi buti
priskirtu prie svarbesniu ir rustesniu dalyku, nės
reikia pergaleti daugybę visokių nelaimiu, reikia
atsakyti ant daugumo klausymu, reikia pasiekti
mierę, einant ne keles nutrintais, bet keles, ku-
riuos dar reikia isvesti. Bet koks musu padėjim-
as, kokie medegiszki turtai, kokios spekos? . . .
Atsakymas trumpas: musu padėjimas yra toli
biauresnis už padėjimą žydu ir totoriu, nės tiems
neuzginta laikyti savo kalbą, iszdūti laikraszczius,
turti mokslavietes.

Medegiszku turtus galėtume rasti, kad tarp
musu butu daugiau žmonių, troksztancziu tarnauti
abelnai, tėvynėi, be paturėjimo ant to, ar darbi-
ninkai ant szlovės ir pakėlimo tėvynės priguli
prie vieno ar kito skyrio, pagal savo dvasiszkas,
doriszkas, protiszkas ir svietiszkas pažiuras. Ne
gražus tai ir peiktinas daigtas, kad dar daugel
Lietuviu ar su visūmi nenori suprasti Lietuvos
reikalau, ar supranta keblei; turėdami-gi keblu
supratimą, mislyja, kad atneszi gerą tėvynėi
galima tik sutinkant su juju paziuromis. Tankei
matai žmogų, kurs turėdams geriausius norus,
isz kalno stato savo iszlygas, nū kuriu atstoti
niekadus nenori, ir su visūmi neklausu, jeigu ką
nors jam užmėtinėj. Numazgojė rankas nū visko,
nesirupina nei pirsztu pakurinti del pagerinimo
tautišku dalyku. Žinoma, – quot capita –
tot seusus – bet ką czia mislyti, apie pervedimą
ar tu, ar kitu asabiszku idėju, kada-gi abelnai
lietuviszka tautiszka idėja tik pradyoji ir iki pil-
nam užaugimui reikia dar gerai lukterėti. Nepri-

truku mums ir inteligentiszku speku, kad Lietuviu –
inteligentai butu mažaus apsilėidė ir atsazalė ant
visko, kas priguli prie tautiszku dalyku. Ne per-
desiu sakydams, kad nėra dėl Lietuviu – intelli-
gentu sunkesnio daigto, kaip elgties pagal reikalą
Lietuvystės, lengvesnio-gi, kaip iszszadėti dar-
bise savo prigimimo ir dvasios. Jau ne klausiu
dėl ko taip yra . . .

Dabar pažiurėkime, kokius reikalavimus stato
skaitytojai lietuviszko laikraszczi? Daugumas no-
rėdi, idant lietuviszkas laikrasztis butu visotiniszku,
t. y., idant jame rastu atsakymą ant visokių klau-
symu ir visokiose dalyse žmonių mokslo. Su-
prantame tokius norus, nės žinoma, kad kiekvienas
tikras Lietuvos mėgtu turėti prigimtoje kalboje
visokių straipsnius.

Rupinsimės, idant musu laikrasztis atsakytų
norams skaitytoju; prizadėti vienok, kad laikrasz-
tyje dabar jau bus placezi iszpildytas visos jo
dalyš, negalime isz priezasties stokos medegiszku
turtu. Laikrasztyje dūsime vieta visiems balsams
Lietuviu, tikru tėvynės mylėtoju. Talspimsie
straipsnius tik tokius, kuriuos matysime naudingais
abelnai reikalams Lietuvosystės, atmesdami visus
dalykus, pavestus užmanymui ar sziochio, ar tokio
Lietuviu skyrio, nės mieris musu – tarnauti Lie-
tuvai, ne-gi skirtingoms Lietuviu partijoms.

Perziurėdami prisijusztį į redycaj straipsnius,
talspimsie tūs, kurie taps iszrinkti didumu balsu
snanari redycaj.

Pradėjome iszdūti laikrasztį prie mažu speku,
prie menku turtu, bet turėdami didę viltį, kad
skaitilius musu sđarbininku greit pasididins, kad
musu darbas ne liks tuszczi, bet ras atsizsau-
kimą tarp visu Lietuviu, troksztancziu Lietuvis
buti ir tėvynėi savo tarnauti.

Pradžioje užmėnkime, kokius trukinimus randa
iszleidimas lietuviszko laikraszczi; czia-gi pasakysime,
kad trukinimu nesibaidome, darbo nesil-
galisime ir nors palengva, bet mierį sieksime.
Nors jau gana buvo pražudyta darbuse Lietuviu

Pirmojo „Varpo“ viršelis. Asmeninio archyvo nuotr.

